

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องการบริหารทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่อำเภออุบลูบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ครอบคลุมกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย นำเสนอเนื้อหาสำคัญตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11
4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (ฉบับร่าง)
5. แผนพัฒนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ. 2557-2560
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

ในการศึกษาเรื่องการบริหารทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่อำเภออุบลูบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้วิจัยได้ทบทวนเนื้อหาและสาระสำคัญเกี่ยวกับทุนทางสังคม ดังหัวข้อต่อไปนี้

ความหมายของทุนทางสังคม

พัตนาม (Putnam, 1995 : 5) ให้ความหมายของ ทุนทางสังคมไว้ว่า หมายถึง องค์การทางสังคม เช่น เครือข่าย บรรทัดฐาน และความไว้วางใจของสังคม ซึ่งจะอำนวยและประสานประโยชน์ให้กับสังคม ทุนทางสังคมมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ความไว้วางใจ บรรทัดฐานและเครือข่าย โดยความร่วมมือจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อกันและไว้วางใจซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่าทรัพยากรทางศีลธรรม (moral resource) ซึ่งทุนประเภทนี้มีลักษณะที่พิเศษยิ่งใช้ก็ยิ่งเพิ่มไม่ได้ลดลงอย่างทุนแบบอื่น

ฟรานซิส ฟูกูยามา (Fukuyama, 1999 : 56 อ้างถึงใน ชัชริยา หล่อเจริญ, 2553 : 99-105) อธิบายว่า ทุนทางสังคมเป็นชุดของค่านิยมที่ไม่เป็นทางการหรือบรรทัดฐาน/จารีตที่จัดว่าเป็นทุน

ทางสังคมได้นั้นต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศีลธรรมความดีงาม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ความหมายของ ทูททางสังคมมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่าจะต้องเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามเท่านั้น ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกจะมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความไว้วางใจกันมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการมุ่งประโยชน์ร่วมกันและเป็นความสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นทางการก็ตามแต่ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมความดีงามก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องของทูททางสังคม

อัฟฮอฟ (Uphoff, 2000 : 218 อ้างถึงใน เภญญาภา เศรษฐศาสตร์, 2554 : 11) ได้อธิบาย ทูททางสังคมว่าสามารถทำความเข้าใจได้ใน 2 ลักษณะ ปรากฏการณ์ คือ

1. ในความเป็นโครงสร้างที่เป็นการรวมตัวเข้ามาร่วมกันเป็นสังคมจะ หมายถึง การมี บทบาทเฉพาะ (particular roles) ข้อบังคับหรือกฎระเบียบ (roles) ลำดับชั้นในสังคม (precedents) และ ระเบียบการประพฤติปฏิบัติ (procedures) ซึ่งเป็นเสมือนกับการมารวมกันเป็นเครือข่ายที่ก่อให้เกิด ความร่วมมือกันและการปฏิบัติต่อกัน เพื่อสร้างผลประโยชน์ต่อส่วนรวมนับว่าเป็นผลมาจากทูท ทางสังคม

2. ในความเป็นชุดความรู้ที่สืบเนื่องมาจากการผ่านขั้นตอนทางความนึกคิดที่ได้รับ แรงผลักดันจากวัฒนธรรม สิทธิบรรทัดฐานที่พิเศษ คุณค่า ทศนคติ และความเชื่อที่ก่อให้เกิดการมี พฤติกรรมและผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชน

วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548 : 71) ให้ความหมายของ ทูททางสังคมไว้ว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ของบุคคลที่เป็นพื้นฐานความไว้วางใจกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่างตอบแทนกัน มีความสามัคคีกัน และจะต้องเป็นความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมและความดีงาม ของ สังคมมารองรับด้วย

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548 : 5) ได้ให้คำอธิบาย ความหมาย ทูททางสังคมว่าเป็นลักษณะทางสังคมที่ปัจเจกชนและองค์กรทางสังคมมีเครือข่ายความ ไว้วางใจและมีบรรทัดฐานในการปฏิบัติ เพื่อการส่งเสริม เกื้อหนุน และร่วมมือในการดำเนินงานซึ่ง กันและกัน ก่อให้เกิดความสามารถในการปรับปรุงสถานะของสังคม องค์กรและตนเองให้บรรลุ เป้าประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา (2549 : 8) กล่าวถึง ทูททางสังคมไว้ว่าเป็นทุน ที่เกิดจาก การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำบนฐานของความไว้วางใจกัน มีความผูกพัน และมีวัฒนธรรมที่ดีงาม องค์กรประกอบหลัก 4 ด้าน ที่สัมพันธ์กัน คือ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ก่อให้เกิดพลังทาง ปัญญาแก่ชุมชน อีกทั้งชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อันนำมาซึ่งสังคมที่งดงาม

คารุศ ชูยก (2549 : 11) กล่าวว่า ทูตทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ภาพที่ดี เอื้ออาทร ช่วยเหลือ ความร่วมมือร่วมใจ บนพื้นฐานจิตสาธารณะอันเป็นกระบวนการทางสังคมใน ทิศทางบวก คือ ช่วยเหลือบูรณาการ ผสมผสานกัน

สุวรรณี คำมั่น และคณะ (2551 : 5) กล่าวว่า ทูตทางสังคม เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำบนฐานของความไว้นือเชื่อใจ สายใยผูกพันและวัฒนธรรมที่ดึงามของสังคมไทยผ่านระบบ ความสัมพันธ์ที่มีการสะสมในลักษณะเครือข่ายขององค์ประกอบหลักได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม

นฤมล อุบลทิพย์ (2553 : 1-2) ให้ความหมายของ ทูตทางสังคมไว้ว่าอย่างหลากหลาย ดังนี้

1. ทูตทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่ปฏิบัติต่อกันในทาง ที่ดีทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขเป็นเสมือนทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน อาจมีอยู่เดิมเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือตั้งสมกันมาหรือสร้างขึ้นใหม่โดยการร่วมกันสร้าง ร่วมกันใช้ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และยังใช้ก็ยิ่งจะมีมากขึ้น
2. ทูตทางสังคม หมายถึง โครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ การมีค่านิยม ร่วมกันมีบรรทัดฐานที่สังคมยึดเหนี่ยวร่วมกันร้อยรักผูกผู้คนเข้าด้วยกันเป็นจารีตประเพณี วัฒนธรรมความเชื่อ สำนึกรักท้องถิ่นความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิดต่อคุณค่าพิธีกรรม มีผลต่อวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติของชุมชนและประชาสังคม ทั้งนี้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ช่วยให้คนใน สังคมอยู่ร่วมกัน คือ ความไว้วางใจ ความซื่อสัตย์ ความเคารพซึ่งกันและกันมิตรภาพ ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจ ความเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้คนเข้าไปมีส่วนร่วมใน เครือข่ายทางสังคม
3. ทูตทางสังคม หมายถึง ระบบคิดที่มีอยู่ในรูปของค่านิยมวัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกันความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของและความเป็นชุมชนเดียวกัน มีความเคารพ ต่อกัน มีความไว้วางใจกัน มีจารีต และมีค่านิยมต่างตอบแทนซึ่งกันและกันจะมีผลต่อความสัมพันธ์ ของคนซึ่งจะส่งผลต่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชน และเกิดผลดีต่อการดำเนิน กิจกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กระบวนการทูตทางสังคมเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ภายในชุมชน / องค์กรที่เป็นปัจจัยภายใน และองค์ประกอบภายนอกที่ถือเป็นปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผล ต่อระบบคิด รูปแบบ/ แนวทาง / วิถีปฏิบัติ ผลลัพธ์ และผลกระทบที่แสดงออกถึงประสิทธิผล ประสิทธิภาพ การกระจายทรัพยากร และเกิดพลังในชุมชน
4. ทูตทางสังคม หมายถึง พลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของ กลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน บนพื้นฐานความไว้นือเชื่อใจ สายใยความผูกพันและ

วัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยโดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ทุน คือ ทุนมนุษย์ ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ทุนที่เป็นสถาบัน ประกอบด้วย 3 สถาบันหลัก คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนาและสถาบันครอบครัว สถาบันสำคัญในสังคม อาทิ สถาบันการศึกษา สถาบันทางการเมือง องค์กรต่างๆ อาทิ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน สถาบันเหล่านี้จะมีบทบาทสนับสนุนให้เกิดพลังของคนในชุมชนในสังคม รวมถึงการออกกฎระเบียบของสังคมทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้

สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต (2554 : 10) ให้ความหมายของ ทุนทางสังคมไว้ว่า หมายถึง ผลรวมของสิ่งดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอดรวมถึงการรวมตัวของคนที่มีคุณภาพเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม บนพื้นฐานของความไว้นับถือเชื่อใจ สายใยแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งหากนำมาพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมแล้วจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติและสังคมให้สมดุลและยั่งยืน

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ทุนทางสังคม หมายถึง เครือข่าย บรรทัดฐานและความไว้วางใจของสังคม เพื่อการส่งเสริมเกื้อหนุน และร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน ซึ่งมีคุณลักษณะเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนก่อให้เกิดความสามารถในการปรับปรุงสถานะของสังคม องค์กร และตนเองให้บรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

1. ทักษะเชิงชุมชนนิยม (communitarian view) ทักษะเชิงชุมชนนิยมเห็นว่าทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับองค์กรระดับท้องถิ่น เช่น สมาคม สโมสร และองค์กรประชาชน การวัดทุนเหล่านี้ คือ การพิจารณาจากจำนวนและความหนาแน่นของกลุ่มเหล่านี้ในชุมชนหนึ่งๆ นั่นคือ ยังมีมากยิ่งดี และจะส่งผลต่อการให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจน และผู้ด้อยโอกาสในชุมชนอย่างไรก็ตามทักษะนี้มองข้ามผลกระทบทางลบในกรณีที่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในทางที่ผิด เช่น การค้ายาเสพติด อาชญากรรม เป็นต้น

2. ทักษะเชิงเครือข่ายนิยม (network view) ทักษะเชิงเครือข่ายนิยม มองความสัมพันธ์ของคนทั้งในแนวราบ คือ ระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน และในแนวตั้งหรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน จากการศึกษาของเกรนูเวทเทอร์ (Granovetter, 1973 : 78) อ้างถึงใน ชัยรียา หล่อเจริญ, 2553 : 17) พบว่า นอกจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และมีเป้าประสงค์ร่วมกันแล้ว ชุมชนยังต้องการการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ ที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ชนชั้น ชนชาติ เพศภาวะ และเศรษฐกิจด้วย หากไม่แล้วชุมชนนั้น ๆ จะสนองประโยชน์ให้แก่คนบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาอีกหลายชิ้นที่เห็นว่าทุนทางสังคมควร ประกอบด้วย 2 รูปแบบ ได้แก่ “การยึดโยงและเชื่อมโยง ”

จากการศึกษาของ เกรนูเวทเทอร์ ในปี 1995 และแวน บาสเทอร์เลียร์ ในปี 1999 มีตัวอย่างที่เป็นเครื่องพิสูจน์ทัศนคติในเรื่องนี้ ได้แก่ การดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ ที่แรกเริ่มจำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อนฝูงและคนภายในชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เงินลงทุน ทรัพยากร และแหล่งจำหน่ายสินค้า แต่เมื่อธุรกิจขยายตัว ผู้ประกอบการจำเป็นต้องแสวงหาปัจจัยด้านการผลิตและการตลาดจากภายนอกนอกจากนี้เครือข่ายทางสังคมยังช่วยตอบสนองความต้องการของคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจระดับต่าง ๆ ด้วยเช่น ในกลุ่มยากจน เครือข่ายของคนจนมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครอง การจัดการความเสี่ยง และความสามัคคีในขณะที่กลุ่มคนที่มีฐานะดี เครือข่ายจะช่วยส่งเสริมการทำงานในเชิงรุกเช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านเทคโนโลยีและความเป็นไปในตลาดโลก โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มผลผลิต กำไร และส่วนแบ่งการตลาด

3. ทัศนคติสถาบันนิยม (institutional view) ทัศนคติสถาบันนิยม มีความเห็นว่า ความสำเร็จของเครือข่ายชุมชนและประชาสังคมต่างเป็นผลพวงของการมีบรรยากาศทางด้านการเมือง กฎหมาย และสถาบันที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่าย กล่าวคือ ชุมชนและเครือข่ายที่ถือเป็นการรวมกลุ่มที่ไม่เป็นทางการไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวเองแต่จะต้องพึ่งพาปัจจัยทางด้านสถาบันที่เป็นทางการด้วย ทั้งนี้มีงานวิจัยหลายชิ้นที่พิสูจน์แนวคิดในเรื่องนี้ เช่น การกระจายอำนาจในประเทศบราซิลที่เน้นความสำคัญของการมีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่ดี เพื่อเป็นแรงผลักดันให้กิจกรรมในท้องถิ่นดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ล่าช้าเป็นผลจากสังคม/ชุมชนที่แตกแยก และมีสถาบันทางการที่อ่อนแอ หรือไม่มีระบบบริหารจัดการที่ดี

4. ทัศนคติการรวมพลัง (synergy view) ทัศนคติการรวมพลังได้เสนอแนวคิดที่ผสมผสานแนวคิดเรื่องเครือข่ายและสถาบันเข้าด้วยกันและได้ทดลองทำการศึกษาในประเทศต่าง ๆ 5 ประเทศ (อินเดีย เม็กซิโก รัสเซีย เกาหลีใต้ และบราซิล) ผลการศึกษาโดยสรุป พบว่า การพัฒนาต้องการความร่วมมืออย่างแข็งขันระหว่างภาคีการพัฒนาต่าง ๆ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการทั้งภาครัฐ และภาคสังคมต่างก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชนเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถเป็นเจ้าของทรัพยากรที่จำเป็นเพียงพอต่อการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ต้องการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน และการเป็นหุ้นส่วน

องค์ประกอบของทุนทางสังคม

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา (2549 : 16) แบ่งทุนทางสังคมออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. ทุนมนุษย์ คือ ความมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อ

สังคมที่มีคุณภาพ มีความรู้ สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเพื่อทำประโยชน์ให้ส่วนรวม

2. ทูตที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ ซึ่งมีบทบาทสนับสนุนให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำของคนในสังคม รวมไปถึงกฎหมายและระเบียบปฏิบัติของสังคมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้

3. ทูตทางปัญญาและวัฒนธรรม หมายถึง ซึ่งครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ (public mind) วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี ฯลฯ สำหรับการสร้างทุนทางปัญญาจะต้องนำเอาอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนที่มีความหลากหลายมาถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นส่งผลให้คนรุ่นหลังสามารถสืบสานเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ และได้รู้รากเหง้าของปัญหาต่างๆ ในสังคมจากสิ่งต่างๆ ที่ได้ถ่ายทอดมาเป็นความรู้สึกลึกซึ้งคิดอย่างถึงแก่น

4. ทูตที่เป็นองค์ความรู้ มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาที่ผ่านการสั่งสมจากรุ่นสู่รุ่น (social capital stock) ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร (explicit knowledge) อาทิ ตำราแพทย์แผนไทย นิทานพื้นบ้าน และองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในวิถีการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลและชุมชน (tacit knowledge)

อาทิ เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน ซึ่งชุมชนได้นำมารวบรวมและจัดการองค์ความรู้เหล่านั้น เพื่อจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้สืบสาน และต่อยอดภูมิปัญญาก็จะเป็นประโยชน์แก่สังคมในการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549ข : 3-4) แบ่งองค์ประกอบของทุนทางสังคมออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านสุขภาพที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะและรักชาติ ฯลฯ และด้านสติปัญญา ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิตและพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมต่างๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน / สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว

เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบัน ศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กล่อมเกล่าจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบัน ศาสนาที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนใน สังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการ ควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ภาคธุรกิจ เอกชน ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการ บุคลากร ทรัพยากร และเครือข่าย เมื่อประกอบ กับการใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมแล้ว จะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และถือเป็นสถาบันที่สามารถชี้นำและมี อิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

3. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรม เป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ฟื้นฟูพัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

4. องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญา ท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นฐานคิดและ หลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และสร้าง สมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ สามารถนำมาใช้ ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและ สังคมเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำ เทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน นับว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของสังคมไทยเมื่อใช้ผสมผสาน กันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนาและสร้างขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันทุนทางสังคมสามารถลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไปหากการรวมตัวกันคิด ร่วมทำสลายลง

นฤมล อุบลทิพย์ (2553 : 4) แบ่งองค์ประกอบของทุนทางสังคมออกเป็น 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ทุนมนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และนำมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ชุมชน สังคม บนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ มีจิตอาสา ได้แก่ ผู้นำทางสังคม แกนนำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครที่มีความรัก เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีน้ำใจ มีจิตสาธารณะได้รับความไว้วางใจ มีความรู้สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และได้ใช้ศักยภาพและคุณสมบัติทั้งหลายที่มีทำประโยชน์ต่อชุมชน

2. ทุนสถาบัน คือ การรวมตัวของกลุ่มคนเป็นองค์กรที่มีความศรัทธา ความเชื่อมั่น และมีจิตสำนึกร่วมกัน มุ่งมั่นในสิ่งเดียวกันเพื่อพัฒนาสังคม ชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการรวมกลุ่มและสถาบันทางสังคม เป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนความเป็นกลุ่มก้อน ทำให้มีศักยภาพและพลังที่จะช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน ตัวอย่างของทุนสถาบันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ กลุ่มอาชีพวัด โรงเรียน สถาบันครอบครัว รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สถานีอนามัย สถานีตำรวจ เป็นต้น

3. ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ การนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคลชุมชนภูมิปัญญา ปราชญ์ท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการนำไปพัฒนาเป็นจารีต ประเพณีวัฒนธรรม นำไปสู่การใช้ประโยชน์และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีไทย สถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมทั้งระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ ภูมิปัญญา จารีตประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สั่งสมสืบทอดกันมา เป็นสายใยของความผูกพัน เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่ สามัคคีเป็นหมู่เหล่า มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เป็นสิ่งที่ค้ำให้คนอยู่ในกรอบจริยธรรมคุณธรรม เป็นตัวช่วยสนับสนุนการทำกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน

4. ทุนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ของป่า ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน เป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม / เครือข่ายร่วมกันใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก ภูเขา เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและ ทำให้มีการเอื้อเพื่อเอื้อแก่ เช่น การร่วมกันพัฒนาผลผลิตของชุมชนให้มีคุณภาพหรือร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้คนรวมกลุ่มมีสัมพันธภาพที่ดีช่วยเหลือกันและช่วยงานของส่วนรวม

สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต (2554 : 13) แบ่งทุนทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยและความรับผิดชอบมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม
2. ทุนที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมืองรวมทั้งองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ
3. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ วัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

ชนิสฐา นันทบุตร (2551 อ้างถึงใน กมลทิพย์ ชลังธรรมเนียม, 2555 : 66) กล่าวว่า ลักษณะของทุนทางสังคมมี ดังนี้

1. ทุนคน ได้แก่ คนดี คือคนในชุมชนที่ทำแต่สิ่งดีๆ เรื่องดีเกิดขึ้นในชุมชน คนเก่ง คือ คนที่มีความสามารถหรือความถนัด ความชำนาญในเรื่องเฉพาะของตนเอง คนพาทำคือคนที่ชักชวนให้เพื่อนๆ ในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมลงมือปฏิบัติในสิ่งดีๆ ของชุมชน คนนำ คือ ผู้นำที่สามารถแนะนำ ชี้แนะ และพาทำในสิ่งที่ดี ๆ ตลอดจนสามารถเป็นผู้ลุกขึ้นยืนและนำทุกคนในชุมชนขึ้นมา เพื่อร่วมกันทำสิ่งดี ๆ ในชุมชนและสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้อย่างดี และคนปฏิบัติ คือคนที่ลงมือทำจริงในเรื่องที่ตนเองชำนาญ ตนเองปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น ทุนคนจึงเป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความสามารถในทักษะต่าง ๆ นำใช้ศักยภาพและคุณสมบัติทั้งหลายที่มีมาทำประโยชน์ต่อชุมชน บนพื้นฐานของความเป็นจิตอาสา ความเอื้ออาทร

2. ทุนเครือข่ายทางสังคมหรือกลุ่มคน (Scott, 2000 อ้างถึงใน กมลทิพย์ ชลังธรรมเนียม, 2555 : 67) ได้อธิบายว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นโครงข่ายของสายใย (web) ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลที่มีความเป็นเอกภาพ มีพลังยึดเหนี่ยวและมีการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังนั้น เครือข่ายทางสังคมหรือกลุ่มคนจึงเกิดขึ้นจากการรวมตัวของประชาชนในชุมชนหมู่บ้านเดียวกัน หรือต่างหมู่บ้านในตำบลเดียวกันหรือต่างตำบลรวมตัวกัน หรือคนที่มีแนวคิด พันธกิจ หรือเป้าหมายการทำงานเดียวกันมารวมกลุ่มกันเพื่อเป็นพลังในการเจรจาต่อขอผลประโยชน์ของตนเอง เครือข่าย และกลุ่มได้

3. ทุนเงิน หรืองบประมาณ การได้รับเงินสนับสนุนให้พัฒนางานหรือขับเคลื่อนงานต่างๆ ของชุมชนจำแนก ได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1 ทุนสนับสนุนจากหน่วยงาน เช่น การได้รับทุนสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมจากองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด งบประมาณสนับสนุนโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน โดยมีวิธีการบริหารจัดการกองทุนแตกต่างกัน

3.2 การรวมเงินสะสมจากกลุ่มต่างๆหรือจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการบริจาคหรือการให้เงินตามสัดส่วนที่เหมาะสมเพื่อรวบรวมมาเป็นกองทุนของตำบลหรือกองทุนของชุมชนเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ

4. ทุนทรัพยากร คือ ทุนที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ซึ่งทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชนจะเป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพันเป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม /เครือข่าย ร่วมกันใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

5. ทุนภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี คือ วิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น หมอพื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์โบราณสถาน ซึ่งทุนวัฒนธรรมประเพณีจะเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเองเกิด ความหวงแหนภูมิปัญญาที่จะรักษา อนุรักษ์ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศ

จากการให้นิยามของทุนทางสังคมทั้งของนักวิชาการต่างชาติ และของคนไทยผู้วิจัยได้สรุปองค์ประกอบของทุนทางสังคมจากคำสำคัญ มีอยู่ ๓ คำ ได้แก่ เครือข่ายทางสังคม (social network) บรรทัดฐานทางสังคม (norm) ความไว้วางใจ (trust) ส่วนคำอื่นๆ ที่กลุ่มนักคิดต่างประเทศมีกล่าวถึงบ้างแต่นักวิชาการและนักปฏิบัติในประเทศไทยกล่าวถึงกันมากซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเกี่ยวข้องกับบริบทของสังคมไทยมากกว่า ได้แก่ ความเห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทร การต่างตอบแทน ช่วยเหลือกัน ความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อทางสังคม ศีลธรรมและจริยธรรม การเป็นพวกเดียวกัน รักพวกพ้อง ทรัพยากร การใช้ประโยชน์ร่วมกัน และสมรรถนะของคนผู้นำ เป็นต้น

บทบาทของทุนทางสังคม

พรชัย ตระกูลวรานันท์ (2549 : 41-43) กล่าวว่า ทุนทางสังคมได้มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนา ได้แก่

1. การรวมกลุ่มของข้าราชการสายเลือดใหม่ (new blood officials) เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านข้าราชการจำนวนมาก โดยเฉพาะในระดับ 4-6 ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านประชาชน เปลี่ยนจากการคิดแทนชาวบ้านมาคิดร่วมกับชาวบ้าน อีกทั้งข้าราชการเป็นผู้มีความรู้ งบประมาณ เทคนิคและกำลังคนที่สามารถหนุนเสริมชุมชนได้เป็นอย่างดี

2. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่กล้าคิด กล้าทำ เนื่องจากที่ผ่านมา การพัฒนาของเรา ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมคิด ตัดสินใจมากนัก กองทุนชุมชนจึงเป็นกิจกรรมทำให้ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ทำตรวจสอบ และรับผลประโยชน์ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญที่ เชื่อมั่นในศักยภาพของการทำงานอย่างพหุภาคี ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเห็นคุณค่าเกิด กระบวนการเรียนรู้ ขบคิดพัฒนาภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง

3. การเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เมื่อชุมชนจะเสนอโครงการนั้น ชุมชนต้อง ปรึกษาหารือและประสานงานกับทุกฝ่าย ฝ่ายชุมชนได้เรียนรู้จากการติดต่อผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ส่วนทางข้าราชการก็ได้มีโอกาสพูดคุยกับประชาชน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ประสานงาน เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ตามหลักปรัชญาที่ว่า “เงินก็เหมือนกระดาษเมื่อมาพัฒนาคนแล้วก็ถึงได้”

4. การดูแลผู้ด้อยโอกาสกับคุณค่าความเป็นคน กองทุนชุมชนเปิดโอกาสให้ ผู้ด้อยโอกาสในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ได้กำหนดและลำดับสิ่งที่จำเป็นต่อ ชุมชนร่วมกับกลุ่มคนอื่น ๆ ผู้ด้อยโอกาสในที่นี้ หมายถึง ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยเอดส์ นักเรียนที่ขาดพ่อแม่ อุปการะ เป็นต้น ที่ผ่านมา กองทุนหมุนเวียนที่ใช้เงินกองทุนชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นจะเกิดผลให้ ผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้ได้มีชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี รู้จักพึ่งตนเอง เกิดความมั่นใจที่จะก้าวไปข้างหน้า

5. การขยายศักยภาพเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง ทำให้ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนข้อมูลได้ สื่อสารกันเป็นช่องทางให้ทุนทางสังคมได้ใช้ศักยภาพเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน เช่น สหเครือข่ายภาค กลางที่มาร่วมกันจัดการสินค้าชุมชนและมองภาพงานพัฒนาทั้งจังหวัด

6. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของกองทุนชุมชนทำให้เกิดเงินหมุนเวียน ในชุมชนสามารถช่วยเหลือกันได้ภายในชุมชน ทั้งด้านสวัสดิการ เงินทุนฌาปนกิจ และทุนการศึกษา

7. เกิดกลไกประชาสังคม ในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งในระดับจังหวัด

8. ความยั่งยืน เมื่อชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของ เขาจะมีส่วนร่วมในชุมชน

9. ทุนทางสังคมมีอยู่แล้วในชุมชน ทั้งเมืองและชนบทในรูปแบบของการช่วยเหลือ กันการบริหารจัดการร่วมกัน รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นแก้ปัญหาาร่วมกัน

10. ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยให้เกิดศักยภาพชุมชน ปลูกวิญญาณการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อ ตนเองของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

11. ชุมชนมีความเอื้ออาทรและพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้นกว่าเดิม มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือ กัน เกิดพลังในการร่วมกันทำกิจกรรม มีความหวังและกำลังใจ

12. ช่องทางการติดต่อสื่อสาร และแลกเปลี่ยนข้อมูล มีการติดต่อประสานงาน การขยายธุรกิจให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมและการทำธุรกิจ

กระบวนการทุนทางสังคม

วรวิฑูรี โรมรัตนพันธ์ (2548 : 83-85) กล่าวไว้ว่า กระบวนการทุนทางสังคมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นกระบวนการ และส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ

1. ส่วนที่เป็นกระบวนการทุนทางสังคม ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

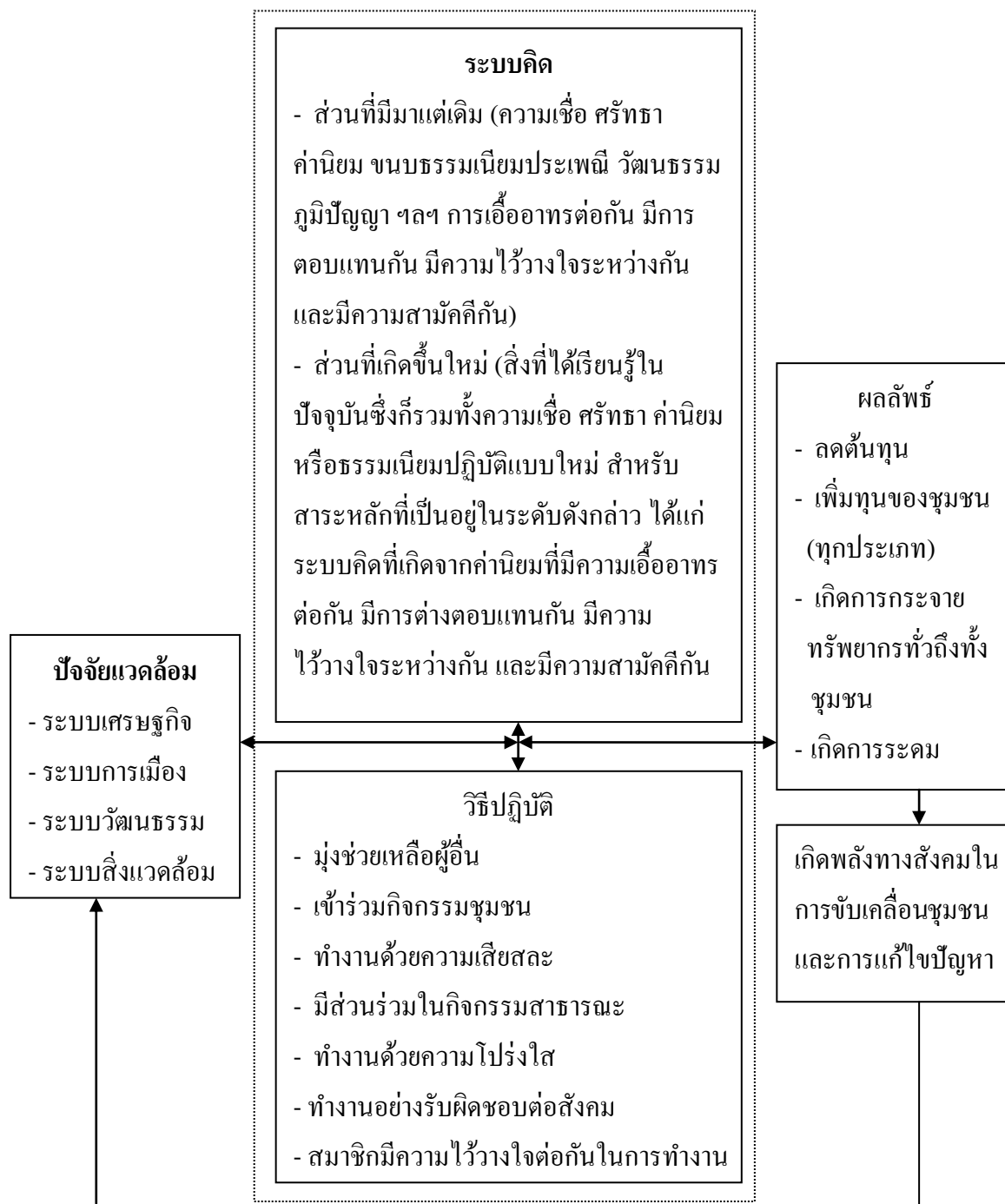
1.1 ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่มีความเป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าว ทั้งส่วนที่มีมาตั้งแต่เดิม ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชน ได้สืบทอดมาจากบรรพชนในอดีตนอกจากนั้นระบบคิดอีกส่วนหนึ่ง อาจจะมาจกสิ่งที่ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติ แบบใหม่สำหรับสาระหลักที่เป็นอยู่ในระดับดังกล่าว ได้แก่ ระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกันมีความไว้วางใจระหว่างกันและมีความสามัคคีกันเป็นต้น

1.2 ส่วนที่เป็นวิธีการปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคิด นั้นหมายความว่า เมื่อปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนมีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวจะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร และมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

1.3 ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิกมีระบบคิดและวิธีการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือเป็นทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสังคมส่วนรวม อาทิ ทุนที่เป็นตัวเงิน (ทุนในรูปของกองทุนชุมชน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นป่าของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน) โดยทรัพยากรหรือทุนต่าง ๆ เหล่านี้เป็นของชุมชนหรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและมาใช้ประโยชน์ได้

2. ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่างๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรม(เงินจากชุมชนภายนอกเครื่องมือที่ได้รับความร่วมมือจากภายนอกบุคลากรหรือนักวิชาการจากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่างๆ จากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจสังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีผลต่อระบบความคิด และวิธีการปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปกระบวนการทุนทางสังคม ทั้งในส่วนที่เป็นกระบวนการและส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการได้ ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทุนทางสังคม

ที่มา : (วรวิภา โรมรัตนพันธ์, 2548 : 86)

มิติของทุนทางสังคม

พัตนัม (Putnam, 1995 : 664-665) กล่าวว่า ทุนทางสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ เครือข่ายทางสังคม บรรทัดฐานของสังคม และความไว้วางใจซึ่งกันและกันที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเป้าหมายของส่วนรวม

นภากาศ หะวานนท์ และพิศมัย รัตนโรจน์สกุล (2548 : 35) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของทุนทางสังคมว่าประกอบด้วย การร่วมมือร่วมใจ การร่วมมือกันวางกฎกติกา และการแบ่งปันผลได้อย่างเป็นธรรม ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อให้คนในชุมชนสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ เช่น ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัยและความร่วมมือกัน

ความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ความสนใจในประเด็นปัญหาสังคม เป็นต้น ซึ่งทุนทางสังคมนี้จะส่งผลถึงความเข้มแข็งของชุมชน ในขณะเดียวกัน ยังอธิบายถึงกระบวนการสะสมทุนทางสังคม จากการทำคนในชุมชนนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาเป็นพื้นฐานในการสร้างระบบความสัมพันธ์ ดังนี้

1. การร่วมมือร่วมใจ เป็นมิติของทุนทางสังคมที่สะท้อนความสามัคคีภายในชุมชน แม้การเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า จะทำให้คนต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันในด้านแรงงานน้อยลง แต่ความจำเป็นต้องร่วมมือด้านอื่น ๆ ยังคงดำรงอยู่ เช่น การออมเงินร่วมกัน การร่วมลงทุน การร่วมกันจัดงาน การหาตลาด หรือการร่วมกันทำงานต่าง ๆ ของชุมชน ฯลฯ การที่คนจะมาร่วมมือร่วมใจกันได้ได้อย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง คนจะต้องมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trust) ต้องมีจิตสำนึกสาธารณะ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนเองเพียงอย่างเดียว รวมทั้งมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม เมื่อชุมชนเริ่มเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจเพื่อการค้า คนในชุมชนได้อาศัยทุนทางสังคมเดิมที่มีมาก่อนเป็นพื้นฐานในการปรับตัวเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์แบบใหม่โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่เคยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสพการณ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเอื้ออาทร การอยู่ด้วยกันแบบร่วมทุกข์ร่วมสุขมาร่วมกันดำเนินกิจการต่าง ๆ ด้วยความไว้วางใจ และการยอมเสียสละเวลาหรือประโยชน์ส่วนตัวบางอย่าง เพื่อทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์แบบร่วมมือร่วมใจ ซึ่งเป็นมิติที่สำคัญของทุนทางสังคม

2. การร่วมกันวางกติกา ในกระบวนการสร้างระบบความสัมพันธ์ขึ้นมารองรับการดำเนินการต่าง ๆ จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์กติกา ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่คนจะต้องปฏิบัติร่วมกัน ชุมชนสามารถสืบสานทุนทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับการให้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมในระบบความสัมพันธ์มีโอกาสวางกฎเกณฑ์กติการ่วมกัน มิใช่ให้ผู้มีอำนาจเหนือผู้อื่น จนสามารถวางกติกาให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองได้ ถึงแม้เงินตราจะเข้ามามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนมากขึ้น แต่คนที่เข้าทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มิได้ให้คุณค่าของการทำให้ได้กำไรสูงสุดกับตนเองแต่กลับให้

ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค ดังนั้น จึงสามารถธำรงรักษาระบบความสัมพันธ์ที่คนมีการวางกติการ่วมกันได้เป็นอย่างดี

3. การแบ่งปันผลได้อย่างเป็นธรรม โดยทั่วไปการที่คนเข้ามามีความสัมพันธ์กันก็เพื่อให้สามารถทำกิจการหรือดำเนินการใด ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีนัยถึงผลที่ได้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นผลได้ในรูปของเงินผลผลิต หรือแม้แต่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ผลได้นี้อาจกระจายสู่สมาชิก หรือคนที่เข้าร่วมในระบบความสัมพันธ์อย่างเสมอภาคหรือเป็น ไปอย่างเอารัดเอาเปรียบก็ได้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ หากชุมชนให้ความสำคัญกับการสร้างระบบที่ทำให้มีการกระจายผลได้อย่างเป็นธรรม จะทำให้คนที่เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มีความขัดแย้งกันน้อย หรือหากมีก็สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้โดยง่าย ทำให้ระบบความสัมพันธ์มีความยั่งยืน คนมีความผูกพันอยู่กับกลุ่มหรือองค์กร เพราะกลุ่มหรือองค์กรสามารถตอบสนองเป้าหมายของสมาชิกได้

สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์(648 : 24-25) ได้อธิบายถึงมิติของทุนทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย 5 มิติ ดังนี้

1. มิติกลุ่มและเครือข่าย กลุ่มเป็นแหล่งที่มีปัจเจกชนเข้ามาดำเนินการกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าประสงค์ร่วมกัน เป็นแหล่งให้สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเมื่อกลุ่มมีการเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ จะก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มและสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งเป็นการขยายโอกาสในการแสวงหาแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้กลุ่มขยายตัวและเกิดความเข้มแข็งขึ้นมา ชุมชนที่มีองค์ประกอบด้านกลุ่มสูงย่อมมีการรวมจัดตั้งกลุ่มประเภทต่างๆ มากมาย เพื่อดำเนินการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน และระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในกลุ่มจะอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ การรวมตัวกันของกลุ่มก็สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือบรรลุผลเป้าหมายของกลุ่มที่ได้จัดตั้งขึ้นมา อีกทั้งชุมชนใดที่มีองค์ประกอบด้านเครือข่ายสูง ย่อมมีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างเพื่อน และจากกลุ่มที่เป็นสมาชิกมากกว่า ซึ่งสภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดความสามารถในการช่วยเหลือตนเองหรือการพึ่งพาภายในชุมชนสูงกว่า สรุปได้ว่า หากชุมชนใดที่มีทุนทางสังคมในมิติกลุ่มและเครือข่ายสูง ย่อมมีโอกาสในการแสวงหาหรือแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะในรูปแบบของทรัพยากรหรือข่าวสารต่าง ๆ สูงตามไปด้วย

2. มิติความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากชุมชนใดที่มีองค์ประกอบด้านความไว้วางใจซึ่งกันและกันภายในชุมชนสูง ย่อมมีโอกาสในการสร้างความร่วมมือภายในชุมชนสูงตามไปด้วย ชุมชนใดที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูง ย่อมมีโอกาสในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน และก่อให้เกิดความสามัคคีในการจัดการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนด้วยตนเองสูงตามไปด้วย ความสามัคคีภายใน

ชุมชนจะเป็นรากฐานและแรงผลักดันที่สำคัญในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองภายในชุมชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระดับความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน และระดับความช่วยเหลือโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ภายในชุมชน ถึงแม้ว่าตนเองจะไม่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการดังกล่าว สรุปได้ว่าชุมชนที่มีระดับทุนทางสังคมในมิติความไว้วางใจ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูง โอกาสในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน สันติ สงบสุข ก็จะสูงตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นรากฐานของการให้ความร่วมมือ ร่วมมือ ร่วมใจ และความสามัคคีในการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาภายในชุมชนอย่างจริงจัง

3. มิติกิจกรรมและความร่วมมือ การเข้าร่วมกิจกรรมของส่วนรวมในชุมชนของปัจเจกชน เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐานของชุมชนนั้นว่า มีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอ ชุมชนที่มีบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมมากย่อมแสดงให้เห็นว่า กฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานของชุมชนได้รับการยึดถือและปฏิบัติอย่างเข้มแข็ง ชุมชนใดที่มีองค์ประกอบด้านกิจกรรมสูง ย่อมแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์กิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์โดยรวมต่อชุมชนที่จัดขึ้นภายในชุมชนนั้นมีสูงและจำนวนกิจกรรมที่สมาชิกภายในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมก็มีมากด้วย ซึ่งจะส่งผลต่อความสามารถในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนสูงตามไปด้วย อีกทั้งชุมชนใดที่มีระดับความร่วมมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชนสูง ย่อมแสดงถึงบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติที่ยึดถือภายในชุมชนในด้านการเข้าร่วมเพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาและพัฒนาภายในชุมชนนั้นสูงตามไปด้วย สรุปได้ว่าชุมชนที่มีทุนทางสังคมในมิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือสูง ย่อมแสดงถึงบรรทัดฐานด้านความร่วมมือกันสร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ภายในชุมชนสูง แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งในการยึดถือกฎเกณฑ์ แนวทางปฏิบัติของการพึ่งพาตนเอง ต้องการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชนสูงตามไปด้วย

4. มิติความสมานฉันท์ทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคม ความขัดแย้ง และความรุนแรง ความสมานฉันท์ทางสังคมเป็นสิ่งที่ทำให้ทราบถึงระดับการยอมรับในความหลากหลายด้านชนชาติ และเชื้อชาติ มีการไปมาหาสู่กันหรือการเข้าร่วมในประเพณีต่างๆ ของชุมชนที่ตนเองสังกัดส่วนความขัดแย้งและความรุนแรงนั้นเป็นเงื่อนไขด้านลบที่บั่นทอนทุนทางสังคม กล่าวคือ ชุมชนใดที่มีทุนทางสังคมในมิติด้านความสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันในสังคม ความขัดแย้งและความรุนแรงสูง ย่อมหมายถึง ระดับการยอมรับในความหลากหลายด้านชนชั้น เชื้อชาติ การเข้าร่วมในงานประเพณี การเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่ระหว่างกันภายในชุมชนอยู่ในระดับสูง และมีระดับการกีดกัน ของกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกันด้านชนชั้น เชื้อชาติน้อย ระดับความรุนแรงภายในชุมชนมีน้อยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมส่งผลต่อสภาพสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ

สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพราะการยอมรับความหลากหลายความแตกต่างด้านชนชั้นเชื้อชาติ ย่อมส่งผลให้ความขัดแย้งและความรุนแรงภายในชุมชนนั้น ลดน้อยลง และส่งผลกระทบต่อสภาพ การพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชน

5. มิติอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง ความเป็นอิสระในการตัดสินใจ

กำหนด การดำเนินชีวิตของตนเอง การตระหนักในความสำคัญที่ตนเองมีต่อชุมชนและสังคม ความสามารถในการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมที่ได้รับ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การตอบสนองต่อ ปัญหาของชุมชนจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และความซื่อสัตย์สุจริต ย่อมชี้ให้เห็นว่า ประชาชนมี อำนาจ มีความหมายและมีความหวังต่อระบบการเมือง อันเป็นรากฐานที่ทำให้ทุนทางสังคมมีความ แข็งแกร่งขึ้น กล่าวคือ ชุมชนใดมีทุนทางสังคมมิติอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมืองสูง ในชุมชนนั้นจะมีระดับความสำคัญของตนเองต่อการพัฒนาชุมชนสูง มีจำนวนการร้องเรียนเพื่อ ผลประโยชน์ของชุมชนสูง ข้าราชการและผู้นำชุมชนมีระดับความซื่อสัตย์สูง และมีการคอร์รัปชัน น้อย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในชุมชน กล่าวได้ว่า ถ้าภายใน ชุมชนใดมีความตระหนักว่าตนเองมีความสำคัญในการพัฒนา ควรจะมีการตรวจสอบร้องเรียน เรื่องราวที่ไม่ถูกต้อง รู้จักการเรียกร้องสิทธิอันถูกต้องตามกฎหมาย ตลอดจนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง และไม่สนับสนุนข้าราชการประพฤตินิยมชอบ สภากองสภานั้นก็จะมีความพร้อมในการพัฒนาและ แก้ไขปัญหาภายในชุมชนอยู่ในระดับสูง

สุวรรณิ กำมัน และคณะ (2551 : 9-11) กล่าวว่า สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติได้แปลงแนวคิดจากนามธรรมไปสู่รูปธรรมที่สามารถจับต้องได้หรือวัดออกมาได้ โดยได้แบ่งตัวชี้วัดออกเป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับมหภาค (macro) เป็นการประเมินผลทุนทางสังคมที่เป็นทุนมนุษย์ ซึ่งคนมี บทบาทหลักในการพัฒนาองค์กร /ประเทศให้เจริญก้าวหน้าโดยทุนมนุษย์ที่เป็นทุนทางสังคมนั้น จะต้องเป็นคนที่มีความไว้วางใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทร และมีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลัก ศีลธรรมที่ดี เช่น คุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ และจิตสำนึกสาธารณะ เป็นต้น โดยแบ่งตัวชี้วัด ออกเป็น 6 มิติ ได้แก่

1.1 มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย ทุนทางสังคมมักจะขึ้นอยู่กับความร่วมมือของคน ในสังคม เนื่องจากกลุ่มและเครือข่ายจะช่วยให้เกิดการแบ่งปันข้อมูล ซึ่งทำให้มีการลดพฤติกรรม ฉวยโอกาสและเสริมสร้างกิจกรรมร่วมโดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความหนาแน่นของสมาชิก ความแตกต่างของสมาชิก ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างภายในกลุ่ม และความสัมพันธ์ภายนอกกลุ่ม เช่น การมีกลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มอาชีพ/กองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้าน การเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์ / กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มที่มีอยู่ในหมู่บ้านมีการทำงาน/ติดต่อกับเครือข่ายนอกหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น

1.2 มิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากความไว้วางใจซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคม เป็นนามธรรมที่วัดได้ยาก และสามารถมีความหมายที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล การวัดจึงเน้นไปที่ความไว้วางใจทั่วไปและความไว้วางใจเฉพาะเจาะจง โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความไว้วางใจในเพื่อนบ้านผู้อุปถัมภ์คนแปลกหน้า และมุมมองของความไว้วางใจที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา เช่น คนในชุมชน/คนไทยส่วนใหญ่ไว้วางใจได้ ความไว้วางใจที่ท่านมีต่อตำรวจ /ทหาร/กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน /อบต./อบจ. ความคิดเห็นต่อความช่วยเหลือของคนส่วนใหญ่ในชุมชน การให้ความร่วมมือโดยสละเงิน /เวลา/แรงงาน/วัสดุอุปกรณ์

1.3 มิติด้านกิจกรรมร่วมและความร่วมมือ ในระบบสังคมประชาธิปไตย กิจกรรมร่วมในชุมชนหรือระหว่างประชาชนจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีทุนทางสังคมปรากฏอยู่ในชุมชนนั้นๆ การวัดทุนทางสังคมจึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมของสังคมการเมืองในสังคมนั้นๆ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าวเป็นตัวอย่างของกิจกรรมร่วมหรือความร่วมมือ โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ขอบเขตของกิจกรรมร่วม ชนิดของกิจกรรมที่กระทำ และการประเมินผลความตั้งใจและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมเช่น จำนวนครั้งของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนในรอบปีที่ผ่านมา ความคิดเห็นต่อการร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน เป็นต้น

1.4 มิติด้านข่าวสารและการสื่อสารการเข้าถึงข่าวสารและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการช่วยคนในชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้ข้อมูลข่าวสารช่วยในการตัดสินใจหรือการส่งเสียงในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อตนเอง โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วยจำนวนแหล่งที่มาของข่าวสาร และสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร เพื่อแยกแยะความแตกต่างหรือความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งข่าวที่มาจากกลุ่มและเครือข่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ความถี่ในการรับข่าวสารจากเสียงตามสายในหมู่บ้าน /ชุมชน ความถี่ในการรับข่าวสารจากวิทยุ/หนังสือพิมพ์ ความไว้วางใจต่อข้อมูลจากสื่อของรัฐ/เอกชน/สื่อมนุษย์ เป็นต้น

1.5 มิติด้านการรวมกลุ่มทางสังคมและการผนวกเข้าร่วม ชุมชนหรือสังคมประกอบขึ้นมาจากรูปแบบความสัมพันธ์ของคนที่มีลักษณะแตกต่างกัน และมักนำไปสู่ความขัดแย้งได้โดยง่าย การรวมกลุ่มทุนทางสังคมอาจจะเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น การพบปะผู้คนในที่สาธารณะการเข้าร่วมกิจกรรมกีฬา อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างหรือการแบ่งแยกที่มีอยู่อาจทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจฉะนั้น ทุนทางสังคมจึงมีส่วนในการก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อลดความขัดแย้งจากความแตกต่าง หรือการแบ่งแยก หรือสร้างวิธีการ/โครงสร้างที่จะเอื้ออำนวยให้มีการลดข้อขัดแย้งและความรุนแรงลงได้โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย สาเหตุของความแตกต่างและกลไกในการแก้ไขปัญหา เช่น ความแตกต่างของสมาชิก

กลุ่มในฐานะทางการเงินความร่ำรวยก่อให้เกิดปัญหา ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างของสมาชิกกลุ่มนำไปสู่ความรุนแรงในหมู่บ้านชุมชน ความรู้สึกของท่านที่มีต่อผู้คนในหมู่บ้านชุมชน เป็นต้น

1.6 มิติด้านการมีอำนาจและกิจกรรมทางการเมืองการมีอำนาจ หมายถึง การได้มาซึ่งทรัพย์สินและความสามารถของคนในการมีส่วนร่วมต่อรอง ควบคุมหรือมีอิทธิพลต่อสถาบันที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคน โดยข้อมูลที่จะใช้วัด ประกอบด้วย ความรู้สึกเกี่ยวกับความสุข ความมีประสิทธิภาพ ความสามารถของคนหรือหัวหน้าครัวเรือนในกิจกรรม หรือผลลัพธ์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ทศนคติต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น สาเหตุที่ไปลงคะแนนเลือกตั้ง เป็นต้น

2. ระดับจุลภาค (micro) เป็นกรอบตัวชี้วัดที่จะทำการประเมินผลของทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยแวดล้อมทุนมนุษย์ ที่จะหล่อหลอมให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นข้อมูลระดับภาพกว้าง ประกอบด้วย สถานภาพของสถาบันทางสังคม วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ทั้งด้านความรู้ ทักษะ ค่านิยม ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ เพื่อให้เป็นทุนทางสังคมที่ดีต่อไป

ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ

จากการประเมินสถานภาพปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของทุนทางสังคมและการวิเคราะห์เชื่อมโยงทุนทางสังคมกับทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติขององค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ที่ยึดโยงผ่านระบบความสัมพันธ์ที่สะสมมาจากอดีต เป็นทั้งปัจจัยบวกและปัจจัยลบต่อการเพิ่มพูนทุนทางสังคมและการใช้ประโยชน์เพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่มุ่งสร้างความสมดุลในกระบวนการพัฒนาเพื่อให้ สังคมใสสะอาด คนมีความสุขและการพัฒนาประเทศยั่งยืน จึงมีข้อเสนอยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549ข : 15-18)

1. การเพิ่มคุณภาพและศักยภาพคนให้มีส่วนเพิ่มพูนทุนทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในทุกมิติ ทั้งด้านจิตใจ สติปัญญา และสุขภาพอนามัย

1.1 การพัฒนาจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม ให้คนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม เป็นคนดีและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

1.1.1 เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เป็นการกล่อมเกลาจิตใจเด็กและเยาวชนให้มีวินัย ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม กตัญญู เอื้ออาทร และมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

1.1.2 บ่มเพาะเด็กและเยาวชนให้มีพฤติกรรมที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงตั้งแต่ครอบครัวชุมชน สถาบันการศึกษาและสถาบันทางศาสนา

1.1.3 ส่งเสริมการสร้างคนดีด้านคุณธรรมจริยธรรมในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และสังคม และเชิดชูผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดี

1.1.4 สร้างภูมิคุ้มกันผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งสร้างความตระหนักถึงคุณค่าแห่งตนและจิตสำนึกในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีงามและความพอเหมาะพอควร รู้จักประหยัด อุดม อุดม มีวินัยในการใช้จ่าย และนิยมไทย

1.1.5 สร้างทัศนคติที่ดีในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและสนับสนุน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ โดยกระตุ้นให้คนทุกวัยมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อส่วนรวมในทุกระดับ เป็นการสร้างการเรียนรู้ของการทำงานร่วมกัน รู้จักการประสานประโยชน์ เป็นพลังนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนาด้านต่าง ๆ

1.2 การเฝ้าหาความรู้ อย่างต่อเนื่อง สามารถรู้เท่าทันและปรับตัวสอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลง

1.2.1 มุ่งพัฒนาคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม โดยส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบ โรงเรียนที่พัฒนาเด็กให้มีทักษะพื้นฐาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมทั้งสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในหลักสูตร

1.2.2 เพิ่มทักษะความรู้ความสามารถทั้งระดับพื้นฐานและระดับวิชาชีพ เฉพาะ รวมทั้งสร้างองค์ความรู้ให้กับคนจนทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อสร้าง ความมั่นคงในการประกอบอาชีพและการมีงานทำสอดคล้องกับศักยภาพตามช่วงวัยและความ ต้องการของประเทศ ส่งผลดีต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

1.2.3 สร้างโอกาสและกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยที่สอดคล้อง กับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น และมุ่งสร้างเสริมความรู้ทั้งด้านวิชาการและด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็น นโยบายสาธารณะของประเทศ

1.3 การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาพ ให้แข็งแรงพร้อมที่จะทำประโยชน์เพื่อ ส่วนรวม

1.3.1 ส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีพัฒนาการด้านสุขภาพที่เหมาะสมตามช่วงวัย ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมของคู่สมรสตั้งแต่วัยสูงอายุด้านร่างกายจิตใจ และอารมณ์

1.3.2 ส่งเสริมให้คนไทยลด ละ เลิก พฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ อดอาหาร ควบคู่กับการดูแลสุขภาพ รู้จักการป้องกันโรคเบื้องต้น มีพฤติกรรมบริโภคที่เหมาะสมมีการ ออกกำลังกายเล่นกีฬา ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และใช้ภูมิปัญญาไทย วัฒนธรรมไทย สมุนไพร ไทยควบคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบัน

2. การส่งเสริมบทบาทของสถาบันหลักในการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคม นำไปสู่ความเข้มแข็งของสังคมไทย

2.1 เสริมสร้างความเข้มแข็งสถาบันทางสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวชุมชน สถาบันศาสนา และธุรกิจเอกชน ให้เป็นหลักในการเพิ่มทุนทางสังคม โดยการพัฒนาความรู้และศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสมาชิกให้ประพฤตินในทางที่ดีงาม และการรวมกลุ่มชุมชนและธุรกิจเอกชนทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เกิดสัมพันธภาพที่ดีและเป็นพลังร่วม รวมทั้งการจัดการความรู้ของทุกศาสนาอย่างเป็นระบบและเผยแพร่ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2.2 เพิ่มและเชื่อมโยงบทบาทสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันอื่นๆ ในการพัฒนาทุกมิติ ทั้งในการพัฒนาจิตใจ การอยู่ร่วมกันของคนต่างวัย การคุ้มครองทางสังคม การเสริมสร้างความยุติธรรม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การแก้ไขปัญหาความยากจน และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.3 ส่งเสริมธุรกิจเอกชนให้กระจายการลงทุนสู่ท้องถิ่น โดยเฉพาะธุรกิจที่มีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้แก่ประชาชนและท้องถิ่น ลดการย้ายถิ่น รวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและชุมชน

2.4 น้อมนำหลักการ ฐู รัก สามัคคี และปลูกฝังความรักชาติ มาใช้ในการดำเนินชีวิตและสร้างการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่ความสมานฉันท์ การลดความขัดแย้งภายในชาติอย่างสันติวิธี โดยยอมรับความคิดเห็นและวัฒนธรรมที่แตกต่างและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างภาคีการพัฒนาในทุกระดับ

3. การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเสริมสร้างวัฒนธรรมที่ค้ำจุนของไทยให้คงอยู่และสืบสานสู่คนรุ่นต่อไปรวมทั้งเป็นภูมิคุ้มกันเพื่อลดผลกระทบจากโลกาภิวัตน์

3.1 ส่งเสริมให้ประชาชนและผู้รู้ถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่โดยผ่านศูนย์การเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ และเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

3.2 สืบสานวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่ดีงาม โดยการสร้างบรรยากาศให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่ดีงามให้แก่เด็กและเยาวชน นำความรู้ประสบการณ์มาทำประโยชน์เพื่อสังคมอย่างต่อเนื่องขณะเดียวกัน ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนรวมทั้งเด็กที่มีแววจริยะด้านศิลปวัฒนธรรมสืบสานจารีตประเพณี

3.3 อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้รวมทั้งสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมไว้ในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

3.4 ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ เอกชน ประชาชน สื่อมวลชน และสถาบัน การศึกษาร่วมกันรักษา ใฝ่ระวัง ฟื้นฟูและเผยแพร่คุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็น ไทยที่เป็นมรดกและคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบรวมทั้งใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรม ที่ตั้งงามในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมไทย และดูแลทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

4. การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา ให้เกิดความรู้ใหม่และนำไปใช้ ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเหมาะสม โดย

4.1 จัดการความรู้ในชุมชนให้เป็นระบบโดยชุมชนเป็นเจ้าของ มีการแลกเปลี่ยน องค์ความรู้ ที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและศักยภาพของท้องถิ่น

4.2 ถ่ายทอด พัฒนา ต่อยอดภูมิปัญญา และผสมผสานภูมิปัญญากับเทคโนโลยี เกิดความรู้ใหม่นำไปใช้ในการดำรงชีวิต พัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมด้านอาหารการนวดแผนไทยและสมุนไพรเป็นต้น

4.3 สนับสนุนการวิจัยพื้นบ้านเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับ ความรู้ที่หลากหลายของแต่ละพื้นที่ โดยมีนักวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วม และนำผลงานวิจัยไปสู่การพัฒนา ชุมชนหรือท้องถิ่น

4.4 ผลักดันให้มีการจดลิขสิทธิ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการคุ้มครอง ทรัพย์สินทางปัญญาหากมีการนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ทั้งในและนอกประเทศ

5. สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเพิ่มทุนทางสังคม

5.1 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ในครัวเรือน รวมกลุ่มกันในชุมชนมุ่งสร้างความมั่นคงด้านรายได้และ ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ส่งเสริมการกระจายรายได้ รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจสร้างภูมิคุ้มกัน ให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในระดับประเทศ

5.2 เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมให้บุคลากรมีวินัย รับผิดชอบซื่อสัตย์ สุจริตสามารถทำงานร่วมกันได้โดยมุ่งประโยชน์ขององค์กรเป็นหลัก ลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ ขององค์กร

5.3 เสริมสร้างสุขภาวะของประชาชน โดยให้ชุมชนมีบทบาทหลักในการส่งเสริม พฤติกรรมสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจในทุกกลุ่มอายุและสภาพแวดล้อมในด้านที่อยู่อาศัยความปลอดภัย คุณภาพชีวิต วัฒนธรรม และธรรมาภิบาล

5.4 สร้างมาตรการจูงใจที่เปิดโอกาสให้คน /ธุรกิจเอกชนสามารถมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การลดหย่อนภาษี การประกาศเกียรติคุณ การให้รางวัลที่เป็นการเชิดชูคุณความดี เป็นต้น

5.5 พัฒนาคุณภาพ มาตรฐาน บริการและผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ต่อยอดจากภูมิปัญญาไทยและปรับปรุงกฎ ระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมธุรกิจบริการส่งเสริมสุขภาพ

บริบททุนทางสังคมของไทย

ภาพรวมประเทศไทยมีทุนทางสังคมในระดับปานกลางและชุมชนชนบทมีทุนทางสังคมสูงกว่าชุมชนเมือง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลทุนทางสังคมจากจังหวัดตัวอย่างนำร่องในปี 2548 พบว่า ประเทศไทยมีสถานภาพทุนทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าดัชนีทุนทางสังคมเท่ากับ 0.6060 ทั้งนี้โดยมิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมืองมีค่าดัชนีสูงสุดเท่ากับ 0.7598 รองลง ไปคือมิติด้านความสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันในสังคมและความขัดแย้งและความรุนแรง 0.6725 มิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 0.5927 ส่วนมิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือมี 0.4824 และมิติด้านกลุ่มและเครือข่าย 0.3671 เป็นมิติที่มีค่าคะแนนค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบสภาพสังคมของชุมชนระหว่างชนบทกับเมือง จะพบว่าชุมชนชนบทมีทุนทางสังคมสูงกว่าชุมชนเมือง ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากสังคมชนบทยังมีลักษณะเป็นสังคมแบบเครือญาติและสังคมปิดมากกว่า ทั้งนี้โดยมีสถานภาพในแต่ละสถานที่สำคัญ ดังนี้ (สุวรรณณี คำมั่น และคณะ, 2551 : 11- 19)

ระดับประเทศ

1. ประชาชนมีแนวโน้มที่จะรวมกลุ่มและเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกันมากขึ้น กลุ่มเป็นแหล่งที่ปัจเจกชนเข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกันภายใต้เป้าประสงค์ร่วมกัน เป็นแหล่งให้สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเมื่อกลุ่มมีการเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น ๆ ก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มและสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งเป็นการขยายโอกาสในการแสวงหาแลกเปลี่ยน และช่วยเหลือทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรอื่นๆ ที่ส่งเสริมให้กลุ่มขยายตัวและเกิดความเข้มแข็งขึ้นมา ที่ผ่านมามีพบว่าประเทศไทยมีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายกันค่อนข้างน้อย และมักมีรูปแบบของการรวมกลุ่มเป็นแบบเฉพาะกิจหรือมีการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นเพียงชั่วคราวชั่วคราว แต่จากการดำเนินงานตามโครงการต่างๆ ของรัฐในระยะที่ผ่านมา พบว่า ประชาชนมีการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลายมากขึ้น อาทิ การรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการเงินกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองมากกว่า 80,000 หมู่บ้าน/ชุมชน การจัดตั้งองค์กรชุมชนซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 27,796 องค์กรในปี 2545 เป็น 50,321 องค์กรในปี 2549 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 37,311 กลุ่ม

รวมทั้งเกิดเครือข่ายองค์กรชุมชนต่าง ๆ เช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน 85 กลุ่ม เครือข่ายด้านวัฒนธรรม 3,542 กลุ่ม เป็นต้น ซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวนอกจากจะวางรากฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน แก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมโดยรวมแล้วยังมีส่วนเสริมสร้างความผูกพัน และความเกื้อกูลกันทั้งระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น

1. อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนจะมีการรวมกลุ่มและเป็นเครือข่ายที่หลากหลายมากขึ้น แต่จากข้อมูลการสำรวจลักษณะ รูปแบบและการให้การช่วยเหลือของกลุ่มต่างๆ ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า มีค่าค่อนข้างต่ำโดยเฉพาะด้านการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มของครัวเรือน การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของกลุ่มต่าง ๆ ประสิทธิภาพการทำงานของกลุ่มความสามารถในการช่วยเหลือสมาชิกของกลุ่ม และองค์กรที่สามารถให้การช่วยเหลือและสมาชิกกลุ่มเมื่อยามมีปัญหาโดยปี 2550 พบหมู่บ้าน/ชุมชน เพียงร้อยละ 33 เท่านั้นที่มีการจัดสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในด้านต่าง ๆ ของชุมชนได้ อาทิ การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชนการช่วยเหลือในเรื่องค่าใช้จ่ายสมทบการรักษาพยาบาล และการให้ทุนการศึกษาแก่ลูกหลานของสมาชิกในชุมชนที่เรียนดีแต่ยากจน เป็นต้น

2. สมาชิกในชุมชนมีความไว้วางใจต่อกันมากกว่าไว้วางใจผู้อื่น การดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคม การเมืองและเศรษฐกิจของชีวิตครอบครัว กลุ่มและสังคมจะมีความสงบสันติ ยั่งยืน และเกิดความเจริญเติบโตได้เมื่อสมาชิกมีความไว้วางใจกันและกัน และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญให้กับกิจกรรมเหล่านั้น ทั้งนี้จากข้อมูลการสำรวจของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในปี 2548 พบว่า ประชาชนมีระดับความไว้วางใจต่อบุคคลในชุมชนมากกว่าต่อบุคคลอื่น ๆ อาทิ คนต่างชาติ/ต่างภาษา เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และสื่อมวลชน ฯลฯ แต่ยังคงอยู่ในระดับต่ำ ขณะที่การให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน และการให้ความช่วยเหลือในโครงการที่มีประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับปานกลาง โดยสังคมในชนบทจะมีความไว้วางใจ และให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนมากกว่าสังคมในเขตเมือง

3. คนไทยมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะจำนวนมาก การเข้าร่วมกิจกรรมของส่วนรวมในชุมชนของปัจเจกชนเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐาน ของชุมชนนั้นว่ามีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอ ชุมชนที่มีบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมมากย่อมแสดงให้เห็นว่ากฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานของชุมชน ได้รับการยึดถือและปฏิบัติอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้ในช่วงที่ผ่านมาพบประชาชนให้ความร่วมมือและร่วมทำกิจกรรมในด้าน ๆ ดังนี้

3.1 ประชาชนมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนในระดับสูง โดยการเป็นสมาชิกและเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กรชุมชนต่าง ๆ ทั้งที่ดำเนินการในรูปแบบที่เป็นทางการที่มีการจดทะเบียน เช่น มูลนิธิ สหกรณ์ กลุ่มพัฒนาอาชีพ หรือรูปแบบอื่นๆ ที่ไม่ได้จดทะเบียน อาทิ กลุ่มอาชีพ กลุ่มการเงินและกลุ่มชมรมต่าง ๆ ในระดับสูงและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

3.2 คนวัยทำงานร้อยละ 27 เป็นผู้ที่มิจิตอาสาหรือจิตสาธารณะ

3.3 คนไทยมีน้ำใจ ไมตรี และมีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น

3.4 สังคมชนบทยังมีความสามัคคี เข้าร่วมกิจกรรมการบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ และการพัฒนาของหมู่บ้านกันแทบทุกครัวเรือน

4. คนไทยสามารถเข้าถึงและใช้ช่องทางการสื่อสารได้อย่างหลากหลายมากขึ้น

5. สังคมไทยมีความขัดแย้งและมีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งมีการทำผิดกฎ ระเบียบ กติกาทางสังคมมากขึ้น

6. คนไทยมีความตื่นตัวในการรักษาสีทิวทัศน์ของตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองเพิ่มขึ้น

ระดับท้องถิ่น

1. ระบบสถาบันที่ทำหน้าที่ขัดเกลาและปลูกฝังระบบคุณค่า ค่านิยมและความเชื่อที่ดีงามมีแนวโน้มอ่อนแอและมีบทบาทในการพัฒนาทุนมนุษย์ลดลง

1.1 สถาบันครอบครัวมีแนวโน้มอ่อนแอลง และไม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างที่ควรจะเป็น

1.2 สถาบันศาสนาไม่สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในสังคมได้เหมือนในอดีต

1.3 สถาบันการศึกษายังไม่สามารถหล่อหลอมเด็กและเยาวชนให้มีความรู้คู่คุณธรรมและเป็นคนดีของสังคมได้อย่างเหมาะสม

1.4 สถาบันธุรกิจเอกชนยังเข้าไปทำบทบาทในการเป็นทุนทางสังคมค่อนข้างน้อย

1.5 สถาบันสื่อยังไม่ได้แสดงบทบาทในการกระตุ้นสังคมไปในทิศทางที่เหมาะสม

2. ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่ดีงามมากมาย แต่หลายอย่างกำลังเลือนหายไปขณะที่ระบบคุณค่าที่ดีงามในอดีตเริ่มเสื่อมถอย

3. ประเทศไทยยังมีการพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมจากภูมิปัญญาเพื่อใช้ในการพาณิชย์ในระดับต่ำไม่สามารถแปลงภูมิปัญญาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประเทศได้

ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549ก : 3-4) กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมไว้ 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. การเพิ่มคุณภาพและศักยภาพคน โดยการพัฒนาจิตใจคุณธรรม จริยธรรม ที่มุ่งเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนต่างวัยในครอบครัว กระตุ้นให้คนทุกวัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในทุกระดับสร้างภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของความพอเหมาะพอควร การใฝ่หาความรู้ สร้างนิสัยรักการอ่านและใฝ่รู้ตั้งแต่เด็กจนตลอดชีวิต บ่มเพาะความประพฤติอันดีงามให้กับเด็กและเยาวชนผ่านทางระบบการศึกษา เพิ่มทักษะความรู้ความสามารถทั้งระดับพื้นฐานและระดับวิชาชีพเฉพาะ รวมทั้งสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกช่วงวัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น ด้านสุขภาพอนามัย ส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีพัฒนาการที่เหมาะสมตามช่วงวัย ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ จิตใจ และเสริมสร้างคนไทยแข็งแรง ให้ลด ละ เลิก พฤติกรรมสุ่มเสี่ยงต่อสุขภาพ ควบคู่กับการส่งเสริมให้ดูแลสุขภาพของตนเอง

2. การส่งเสริมบทบาทของสถาบันหลักในการสร้างความสามัคคีและความสมานฉันท์ของคนในชาติ โดยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันทางสังคม รวมถึงครอบครัว ชุมชน เครือข่ายชุมชน ภาคธุรกิจ และประชาสังคม เพิ่มบทบาทสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษาในการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันและการพัฒนาจิตใจของคนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้ปรัชญาทางเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตในระดับครัวเรือนและในกระบวนการทำงานรวมทั้งน้อมนำหลักการ “รู้ รัก สามัคคี” มาใช้ในการดำเนินชีวิตและสร้างการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่ความสมานฉันท์

3. การรักษา ฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย ส่งเสริมให้ปราชญ์และผู้รู้ถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการสั่งสอน นำความรู้มาทำประโยชน์เพื่อสังคม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ องค์กรความรู้ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย สร้างนวัตกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มเยาวชนและศิลปินรุ่นใหม่ รวมทั้ง ฟื้นฟู บูรณะ และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ เอกชนและประชาชน รักษา ฟื้นฟูคุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทยอย่างเป็นระบบ

4. การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา จัดการองค์ความรู้ในระดับชุมชนที่ทำให้เกิดระบบความรู้ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ และการนำภูมิปัญญามาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผลักดันให้มีการจดลิขสิทธิ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ที่หลากหลายและต่อเนื่อง โดยเฉพาะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแต่ละ

พื้นที่พัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาและความเป็นไทยที่สอดคล้องกับความต้องการสินค้าและบริการที่มีศักยภาพ สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ใหม่ และนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถของประเทศ

5. สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเพิ่มทุนทางสังคม เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคลากรให้มีวินัย รับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกัน เสริมสร้างระบบสุขภาพที่เน้นความร่วมมือระหว่างปัจเจกและชุมชน และสร้างมาตรการจูงใจที่เปิดโอกาสให้คน/ธุรกิจเอกชนสามารถมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

องค์การสหประชาชาติ (The United Nation Organization, 1960 : 8-13) ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเองเพื่อนบ้านและชุมชน ให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

ดิน ปรัชญพฤทธ์ (2549 : 5-29) ความหมายของ การพัฒนาชุมชน หมายถึง ความร่วมแรงร่วมใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและชาวชนบทในอันที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวชนบทให้ดีขึ้นทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยการเน้นการพึ่งพาตนเอง การตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชาวชนบท

สนธยา พลศรี (2550 : 95) ให้ความหมายของ การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการพัฒนาคนและกลุ่มคนในชุมชนด้วยวิธีการพัฒนาชุมชนเพื่อให้มีศักยภาพเพียงพอและผนึกกำลังกันปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชนตามแผนและ โครงการที่ร่วมกันกำหนด ด้วยการใช้ศักยภาพของชุมชนอย่างเต็มที่ และการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนเมื่อศักยภาพของชุมชนไม่เพียงพอ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนด้วยวิธีการพัฒนาชุมชนในอันที่จะปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยการเน้นการพึ่งพาตนเอง การตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชน ด้วยการใช้ศักยภาพของชุมชนอย่างเต็มที่และการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนเมื่อศักยภาพของชุมชนไม่เพียงพอ

แนวทางการพัฒนาชุมชน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศ (2550 : 9 - 10) ได้แบ่งแนวทางการพัฒนาชุมชนออกเป็น 4 แนวทางใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ แนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการปกครอง และด้านการเมือง

1. การพัฒนาเศรษฐกิจ มีจุดมุ่งหมายในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจมักจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับภาคเกษตรกรรม หรือภาคอุตสาหกรรม

1.1 การพัฒนาภาคเกษตรกรรม มีจุดมุ่งหมายที่การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

1.2 การพัฒนาภาคอุตสาหกรรม เป็นความเพียรพยายามที่จะส่งเสริมการอุตสาหกรรมโดยการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากแหล่งพลังงานที่ไม่มีชีวิต สำหรับการผลิตทางเศรษฐกิจ การจัดองค์การ การขนส่ง การติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

2. การพัฒนาสังคม เป้าหมายทางการพัฒนาสังคมที่สำคัญคือ การรู้หนังสือของประชาชน และการให้สวัสดิการสังคมแก่ประชาชน

2.1 การรู้หนังสือ ให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ เพื่อชักนำประชาชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชีวิตความเป็นอยู่และในสังคมของเขา เช่น การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หน้าที่การงานดีขึ้น เป็นต้น

2.2 สวัสดิการสังคม แก้ปัญหาสังคมและเตรียมการสำหรับสังคมอุตสาหกรรมใหม่ เช่น การจัดทำโครงการเกี่ยวกับสุขภาพ การศึกษา ความต้องการทางร่างกายสำหรับเด็ก การใช้เวลาว่าง การประกันสังคมสำหรับผู้ว่างงาน ฯลฯ

3. การพัฒนาการปกครอง โครงสร้าง กระบวนการ และระบบการปกครองหรือการบริหารประเทศ จะต้องได้รับการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมสอดคล้องและเอื้ออำนวยให้การพัฒนา และกลวิธีในการดำเนินการพัฒนามีประสิทธิภาพสูงสุด ตลอดจนบรรลุผลตามเป้าหมายอย่างรวดเร็วด้วย ซึ่งไม่เพียงแต่จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่ระบบเท่านั้น ผู้ทำงานในระบบการปกครองจะต้องแปรเปลี่ยนที่ระบบเท่านั้น ผู้ทำงานในระบบการปกครองจะต้องแปรเปลี่ยนทัศนคติในการทำงานของตนให้สอดคล้องอีกด้วย ให้เป็นระบบการปกครองที่ดี คือ ปกครองโดยกฎหมายเคารพสิทธิเสรีภาพต่อสาธารณชน ประชาชนมีส่วนร่วมการทำงานมีจริยธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้

4. การพัฒนาการเมือง การเป็นพลเมืองดี การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมจะต้องมีสติสำนึกรับผิดชอบต่อความอยู่รอดของบ้านเมืองด้วย กล่าวคือ จะต้องมีบทบาทและส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างชาติ สร้างอุดมการณ์ชาติ ตลอดจนการปกครองและพัฒนาประเทศ เพราะการพัฒนาประเทศจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าหากประชาชนไม่สนใจ ไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องด้วย การกระจาย

อำนาจผู้ท้องถิ่นให้ประชาชนมีบทบาทมีส่วนร่วมและมีโอกาสในการตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตของตนเองตามระบอบประชาธิปไตยจึงเกิดขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546 : 17-18) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย ประกอบด้วย ปัจจัย 6 ประการ คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดการพัฒนา (Natural Resource) เมื่อมีทรัพยากร เช่น น้ำมัน ทองคำ หรือเพชร แล้วสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดเป็นทรัพย์สินเงินทอง สามารถจะนำไปใช้จ่ายยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นได้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติมีค่าจำนวนมากก็ยิ่งทำให้ระดับการพัฒนาสูงมากขึ้นไปอีก

2. ทรัพยากรมนุษย์ทำให้เกิดการพัฒนา (Human Resource) โดยเฉพาะมนุษย์ในวัยแรงงานก่อให้เกิดปัจจัยผลคือ การพัฒนายังมีคนในวัยแรงงานมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้ระดับการพัฒนาสูงมากขึ้นเพียงนั้น เหตุผลก็คือ คนวัยแรงงานมีกำลังแรงงานที่สามารถใช้ ให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตได้ เช่น เพิ่มการศึกษา ทำให้สุขภาพอนามัยแข็งแรง จิตใจมั่นคงเข้มแข็ง เป็นต้น ปัจจัยนี้จึงเป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาได้

3. องค์กรสังคมทำให้เกิดการพัฒนา (Social Organization) ในที่นี้หมายถึง องค์กรสังคมนานาชาติ โดยที่องค์กรสังคมนานาชาติจะช่วยให้เกิดพลังในการทำงานได้ใหญ่ขึ้นและมากขึ้น เพราะเป็นการรวมกำลังแรงงานกับงานใหญ่ ๆ ที่ทำคนเดียวไม่ได้ องค์กรก็สามารถทำได้ ทำได้มากและทำได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะได้ร่วมช่วยกันคิดช่วยกันพิจารณา จึงมีความรอบคอบ ไม่บกพร่องหรือบกพร่องน้อย จึงเป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาได้อีกทางหนึ่ง

4. ภาวะผู้นำทำให้เกิดการพัฒนา (Leadership) หรือจำนวนผู้นำประเภทต่าง ๆ ยังมีมากเท่าใด ก็จะทำให้การพัฒนามีระดับสูงมากขึ้นเพียงนั้น ทั้งนี้ก็เพราะผู้นำมักจะเป็นคนที่ มีคุณภาพการทำงานของผู้นาจจึงพลอยมีคุณภาพหรือประสิทธิภาพไปด้วย หรือไม่เช่นนั้น ผู้นำ จะสามารถรวมคนได้เป็นจำนวนมาก กลายเป็นกลุ่มคนเป็นจำนวนมาก จึงทำงานใหญ่หรือ งานปริมาณมากได้ นอกจากนั้น ด้วยบารมีของผู้นำ ทำให้คนที่มารวมตัวกันทำงาน ทำงานอย่างทุ่มเทเพื่อผู้นำจึงทำให้เกิดผลดีแก่การพัฒนา

5. การติดต่อทำให้เกิดการพัฒนา (Contact) การติดต่อ หมายถึง การติดต่อระหว่างชุมชน ระหว่างเมือง หรือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะชุมชนเมือง ประเทศที่ด้อยพัฒนาจะได้ประโยชน์จากชุมชนเมือง ประเทศที่พัฒนาแล้วหรือเจริญกว่า ทั้งนี้เพราะการติดต่อเช่นนั้นทำให้เกิดการถ่ายทอด เรียนรู้ รับเอาความรู้ ความชำนาญ สินค้า เทคโนโลยีจากสังคมเจริญมาใช้หรือมาผลิตเครื่องมือ เครื่องใช้ สินค้าขึ้นมาในสังคมด้อยพัฒนา ทำให้สังคมด้อยพัฒนามีความเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย

6. การฝึกอบรมทำให้เกิดการพัฒนา (Training) หากมองการฝึกอบรมว่าเป็นการศึกษา (Education) ก็ย่อมจะเห็นความสำคัญได้ชัดเจนในการทำให้เกิดการพัฒนา เพราะทำให้ความรู้ ความชำนาญด้านต่าง ๆ ของคนสูงขึ้น การพัฒนาก็ย่อมจะสูงตามไปด้วย การศึกษาดีย่อมจะทำให้ รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ทรัพยากรมนุษย์ที่ดีการศึกษาก็ย่อมเป็นทรัพยากร ที่มีคุณภาพ องค์การสังคมที่มีคนมีคุณภาพเป็นสมาชิกก็ย่อมมีคุณภาพไปด้วย ผู้นำที่มีการศึกษาก็ ย่อมมีคุณภาพดียิ่งขึ้น การติดต่อที่เฉลียวฉลาดอันเกิดจากการศึกษา ย่อมก่อผลประโยชน์ด้าน การศึกษาพัฒนาการ การฝึกอบรมจึงช่วยให้เกิดการพัฒนาด้วย

หลักการพัฒนาชุมชน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2550 : 24 - 28) ได้เสนอหลักในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. หลักการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นหลักการพื้นฐานของการพัฒนาเพราะเมื่อมนุษย์เกิด การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง การปรับปรุงและการพัฒนาจึงเกิดขึ้น

1.1 การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) การถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการ ที่สำคัญของการศึกษา ซึ่งคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดหลักการศึกษาในอนาคตไว้ 4 ข้อ คือ การศึกษาควรคำนึงถึงหลักของ

1.1.1 ความกว้างขวางและเป็นธรรมชาติ

1.1.2 ความสมดุล

1.1.3 ความสอดคล้อง

1.1.4 ความหลากหลาย

1.2 เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน (Learning Network) เครือข่ายของการพัฒนา จำแนกเป็น 2 ระดับ คือ เครือข่ายการเรียนรู้ที่อยู่ในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็น เครือข่ายนอกชุมชนและเครือข่ายในชุมชน เครือข่ายที่สำคัญในชุมชน ได้แก่ ผู้นำ เครือญาติ กลุ่ม จัดตั้ง ซึ่งเป็นเครือข่ายที่เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริมให้เกิดกลุ่มชาวบ้าน กลุ่มปฏิบัติการ กลุ่มพัฒนา กลุ่ม กิจกรรม ซึ่งมีเรื่องใหญ่ ๆ ที่ดำเนินการ ได้แก่

1.2.1 เรื่องการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม มีการรวมกลุ่ม รวมทุนเพื่อ แก้ปัญหาเรื่องปุ๋ย ข้าว การตลาด สัมพันธ์กับฤดูกาล กลไกการผลิต การเรียนรู้ไม่สามารถสร้าง สภาพการณ์จำลองให้สอดคล้องกับชีวิตจริงได้ ฉะนั้นควรดำเนินการในท้องถิ่นอย่างจริงจัง

1.2.2 เรื่องเศรษฐกิจ ตั้งแต่เรื่องกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ เรื่องหนี้สิน เกษตรกร การหารายได้เพิ่ม

1.2.3 เรื่องคุณภาพชีวิต ในระยะแรกที่ทางราชการ ได้มีการจัดตั้งขึ้นก่อน เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กกองทุนฯ ซึ่งประสบความสำเร็จน้อยมาก หากไม่ได้รับการเข้ามีส่วนร่วม

จากชุมชน ส่วนชุมชนที่มีการเรียนรู้โดยความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหา ได้ทดลองปฏิบัติจริง และที่สำคัญคือการสรุปบทเรียนร่วมกัน เพื่อนำมาปรับแก้ไขสิ่งเหล่านี้ทำให้การวิเคราะห์เกิดทางเลือกแรงบันดาลใจ ทศนคติ เพราะเห็นรูปธรรมเกิดการเกาะตัวกันเป็นกลุ่มที่เหนียวแน่น

1.3 การประยุกต์ความรู้ (Knowledge Application) ความรู้ที่ได้รับจากบุคคลและ/หรือสื่อที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงนั้นจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งอาจต้องมีการปรับแก้ไขให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงปัจจัยและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง อาจต้องแก้ไขในขั้นตอนหลัก หรือส่วนย่อยเพื่อให้ปฏิบัติได้ใช้ประโยชน์ได้โดยตัวผู้เรียนรู้ผู้นั้นเอง เพื่อให้การเรียนรู้นั้นคงอยู่ ปฏิบัติได้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

2. การมีส่วนร่วม (Participation) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการต่างๆ ของชุมชนนั้น เป็นทั้งวิธีการและจุดหมายของการพัฒนาชนบท เพราะจุดหมายของการพัฒนาชนบท คือ ความสามารถในการพึ่งตนเองของชนบทในการปกครองและพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้ และการจะบรรลุจุดหมายดังกล่าวได้ ประชาชนต้องเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่ดีนั้นเกิดจากการมีส่วนร่วม

3. การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) การพึ่งตนเองเป็นความเชื่อมั่น เชื่อใจ แน่ใจเป็นอิสระ และกล้าที่จะคิดตัดสินใจและลงมือทำการแก้ปัญหาเพื่อสนองความต้องการด้วยตนเอง การพึ่งตนเองเป็นคุณสมบัติหนึ่งของบุคคลผู้บรรลุวุฒิภาวะ (Maturity) กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีพัฒนาการอย่างเต็มที่ทั้งทางร่างกายหรือจิตใจ

มีคำสอนในพุทธศาสนาว่าอตตาคหิ อตตานิ นาโถ แปลว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน คำสอนนี้มุ่งหมายให้คนเติบโตพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นอิสระจากการพึ่งพาคนอื่น และเป็นผู้มีความคิดอ่านเป็นของตนเอง ทำให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การพึ่งตนเองจึงเป็นจุดหมายของการพัฒนา

การพึ่งตนเองอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การพึ่งกันเอง (Mutual Help) การพึ่งกันเองเป็นอาสาสมัคร (Volunteer) ที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดกับสังคมไทย เพราะการอาสาเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความพร้อม สมครใจ เป็นปัจจัยทางอารมณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเสียสละ มุ่งมั่นเพื่อเป้าหมายปลายทางที่กำหนดร่วมกัน โดยมีได้หวังผลตอบแทน การจัดตั้งกลุ่มในชุมชนต้องมีการอาสาสมัคร เพื่อดำเนินงานร่วมกัน จึงจะประสบความสำเร็จ จะเห็นได้จากตัวอย่างโครงการพัฒนาที่ผ่านมา ถ้าชุมชนใดมีอาสาสมัครที่เข้มแข็ง การดำเนินงานก็จะประสบผลสำเร็จมากกว่ากลุ่มที่มีการจัดตั้งโดยราชการ ซึ่งต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก

รูปแบบของการพัฒนาต้องสร้างลักษณะให้เกิดขึ้นทั้งการพึ่งตนเอง และการพึ่งกันเอง
ชุมชนก็จะต้องมีความเข้มแข็ง มั่นคง

4. ชุมชนเข้มแข็ง (Strong Community)

4.1 ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็งในที่นี้ประมวลได้ว่าเป็นความผาสุกปรองคองของสมาชิกหรือ
ในรูปความมั่นคงยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการสืบสานวัฒนธรรมและวิถีชีวิต หรือ
ความสามารถในการธำรงรักษาความอุดมสมบูรณ์ทางสภาพแวดล้อม ซึ่งไม่ว่าชุมชนจะแสดงความ
เข้มแข็งในรูปแบบใดก็ตาม ความเข้มแข็งเหล่านั้นล้วนต้องเป็นผลมาจากสถานะพื้นฐานหนึ่งตั้งแต่
วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญา ภาวะผู้นำ รูปแบบการทำมาหากิน สุขภาพอนามัยที่ดี
สภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การปกครองตนเองตลอดจนกระบวนการทางสังคมในชุมชนนั้น ๆ
ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน การร่วมมือกันเรียนรู้ และแก้ปัญหาต่าง ๆ
ด้วยกันในชุมชน

สถานะพื้นฐานของชุมชนและกระบวนการทางสังคมต่าง ๆ ในชุมชนนั่นเอง
ที่จะมีปฏิสัมพันธ์กันและหล่อหลอมกันทำเป็นพลังชุมชน ที่อาจเห็นเป็นรูปธรรมในเรื่องของ
เศรษฐกิจที่มั่นคง (เกษตรพอเพียง) ธุรกิจชุมชน (การออมทุนร่วมกัน) สภาพครอบครัวที่อบอุ่น
สภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์ (การอนุรักษ์ป่าไม้ ลำธาร) การมีกลไกระดับท้องถิ่นที่เข้มแข็ง พลังชุมชน
นั้นจะแสดงให้เห็นในรูปของการกินดีอยู่ดี การเอื้ออาทร ความสัมพันธ์อันอบอุ่นระหว่างสมาชิก
ของชุมชน และการมีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ จะเป็นความเข้มแข็งในการเผชิญกับแรงปะทะ

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

จากลักษณะของชุมชนเข้มแข็งนั้นมีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง
ใน 3 ประเด็นหลักคือ สถานะพื้นฐานของชุมชน กระบวนการ และพลังชุมชนในรายละเอียดของ
องค์ประกอบมี ดังนี้

4.2.1 สถานะพื้นฐานของชุมชน ต้องมีการสะสมดำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
มีผู้นำที่สามารถสร้างศรัทธา และสนับสนุน ประสานงานภายในชุมชน ระหว่างชุมชนและสังคม
ภายนอกได้ มีการประกอบอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้เพียงพอต่อการยังชีพทั้งระดับบุคคลและชุมชน
มีทรัพยากรที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม มีการเลือกสรรวัฒนธรรม
การปรับและรับในสิ่งที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน มีการแก้ปัญหาาร่วมกันโดยไม่สร้างปัญหา
อื่นต่อเนื่อง

4.2.2 กระบวนการชุมชน กระบวนการเป็นการกระทำต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่าง
ต่อเนื่องสัมพันธ์กันไป กระบวนการชุมชนจึงเป็นการกระทำร่วมกันของมนุษย์ที่มีต่อกันต่องานและ/

หรือต่อปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น ความสัมพันธ์อันสร้างสรรค์และอบอุ่นที่มีต่อกันของคนในชุมชน การทำงานร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกัน การแก้ปัญหาาร่วมกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน เป็นต้น

4.2.3 พลังชุมชน เป็นพลังอำนาจที่เกิดจากการกระทำร่วมกันของมนุษย์ มนุษย์มีกำลังวังชา กำลังของมนุษย์เมื่อนำมากระทำร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นคณะ จะทำให้เกิดพลังอันมหาศาลมากกว่ามนุษย์ต่างคนต่างทำ จึงเรียกว่าเป็นพลังของชุมชน พลังชุมชนที่เข้มแข็งทรงพลังอำนาจ จึงเกิดสภาวะพื้นฐานของชุมชนที่มั่นคง และกระบวนการชุมชนที่ต่อเนื่อง

การบริหารการพัฒนาชุมชน

การบริหารการพัฒนาท้องถิ่นเป็นการดำเนินการเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าไปในทิศทางที่กำหนด ซึ่งจะกระทำได้โดยมีการวางแผน มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย หรือจุดเน้นของการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนหรือสังคมนั้น เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล การบริหารงานพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการ มีการจัดระบบการทำงาน และมีขั้นตอนดำเนินงาน โครงการ ตลอดจนการควบคุมการติดตามผลการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนและมีคุณภาพ (มยุรี วัคแก้ว, 2549 : 93)

ขั้นตอนของกระบวนการบริหารงานพัฒนาชุมชน

กระบวนการบริหารการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นระดับใด หรือหน่วยงานใดก็ตามมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้ (มยุรี วัคแก้ว, 2549 : 94)

1. การสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน การพัฒนาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปอีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิม ดังนั้นในขั้นตอนแรกของการพัฒนาจึงควรสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนเสียก่อนว่าขณะนี้เป็นอย่างไร มีปัญหาอะไรบ้าง มีความจำเป็นหรือต้องการจะเปลี่ยนแปลงในเรื่องใดบ้าง เป็นต้น
2. การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนา เป็นการกำหนดขึ้นมาเพื่อจะทำการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เกิดอะไร หรือการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สู่สภาพใด เป็นต้น การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการพัฒนาที่วางไว้นั้น จะต้องเป็นสิ่งที่สามารถทำให้บรรลุผลได้และสามารถวัดผลได้ด้วยว่าบรรลุเป้าหมายนั้นแล้วหรือไม่
3. การกำหนดนโยบายในการพัฒนา คำว่านโยบายการพัฒนาในที่นี้ หมายถึง หลักการและกลวิธีที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ เกิดขึ้นหลังจากที่ทราบวัตถุประสงค์แล้วว่าทำอะไรให้เกิดสิ่งใดต่อจากนั้นจึงถึงขั้นการกำหนดแนวทางที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น

4. การวางแผนพัฒนาโดยกำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายของการพัฒนาเป็นหลัก ในการจัดทำแผน ขั้นตอนนี้มีความสำคัญมากในกระบวนการพัฒนา เพราะการวางแผนเป็นงานที่ต้องใช้ความคิดเพื่อคัดเลือกแนวทางที่ดีที่สุด ซึ่งแนวทางการดำเนินงานที่กำหนดไว้ในการวางแผนจะระบุไว้ชัดเจนว่าใครจะเป็นผู้ทำอะไร เมื่อไร ที่ไหน อย่างไร มากน้อยเพียงใด และแผนนี้เองที่เป็นมาตรฐานในการตรวจสอบและควบคุมงาน

5. การนำแผนไปปฏิบัติ ในขั้นตอนนี้จะต้องนำมาแจ้งให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้ทราบเพื่อที่จะได้เสนอโครงการและกิจกรรมดำเนินงานครั้งหนึ่งก่อน เมื่อหน่วยงานปฏิบัติได้วางโครงการเรียบร้อยแล้ว จะต้องเสนอขออนุมัติโครงการ รวมทั้งอนุมัติค่าใช้จ่ายจากผู้ที่มีอำนาจอนุมัติ และขอแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดำเนินงานด้วย จึงจะเริ่มปฏิบัติตามแผนได้อย่างจริงจัง

6. การควบคุมติดตามและประเมินผลของปฏิบัติตามแผน เป็นขั้นตอนในการควบคุมให้การปฏิบัติตามโครงการต่าง ๆ เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในแผน หากพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคในขั้นตอนใดที่ทำให้ไม่เป็นไปตามแผน จะได้แก้ไขได้ทันหรือนำไปเป็นเป้าหมายต่อไปของการพัฒนา รวมทั้งทำการประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อเสนอให้หน่วยงานวางแผนได้ทราบเพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปรับปรุงและวางแผนครั้งต่อไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาความสามารถของคนและกลุ่มคนด้วยวิธีการพัฒนาชุมชนในอันที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยการเน้นการพึ่งพาตนเอง การตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ด้วยการใช้ศักยภาพของชุมชนอย่างเต็มที่ และการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนเมื่อศักยภาพของชุมชนไม่เพียงพอ

การพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

มีนักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ฮันเตอร์ (Hunter, 1992 : 17 - 20) ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า หมายถึงการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ

องค์การยูเนสโก (UNESCO, 1993 : 128) ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า หมายถึงระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์

ดาวพงศ์ พงศ์สยาม (2552 : 259) ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า หมายถึงการที่บุคคลสามารถดำรงชีวิตและดำเนินกิจกรรมทั้งหลายของชีวิตด้วยกำลังความรู้ และความสามารถที่ปวงที่ตนมีอยู่ ด้วยความราบรื่นทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมไปถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยได้รับการยอมรับนับถือจากสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ตามสมควร

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับการมีชีวิตที่ดี มีความสุข และความพึงพอใจในชีวิตทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม เป็นการประสานการรับรู้ของบุคคลในด้านร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม สิ่งแวดล้อมภายใต้วัฒนธรรม ค่านิยม และเป้าหมายในชีวิตของแต่ละบุคคล

เกณฑ์การประเมินคุณภาพชีวิต

ซาน (Zhan, 1992 : 796) ให้เกณฑ์ในการประเมินคุณภาพชีวิตโดยอาศัยตัวบ่งชี้ 2 ประเภท คือ

1. ตัวบ่งชี้เชิงวัตถุวิสัย (objective indicators) เป็นข้อมูลด้านรูปธรรมที่มองเห็นได้ นับได้ วัดได้ เช่น รายได้ ระดับการศึกษา อาชีพ อัตราการเป็นโรค ลักษณะเหตุการณ์เน้นพฤติกรรม หรือลักษณะของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2. ตัวบ่งชี้ด้านจิตวิทยา (subjective indicators) เป็นข้อมูลด้านจิตวิทยาที่บ่งบอกถึงความรู้สึก และเจตคติต่อประสบการณ์ของบุคคลเกี่ยวกับชีวิต การรับรู้ต่อสภาพความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น ความพึงพอใจ ความผาสุก ภาวะสุขภาพ ความสุข และคุณค่าในตนเองของบุคคล เป็นต้น

มีนเบอร์ก (Meeberg, 1993 : 36-37) ได้เสนอแนวทางในการประเมินคุณภาพชีวิตโดยอาศัยตัวบ่งชี้ที่จำแนกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. ตัวบ่งชี้ด้านวัตถุวิสัย (objective indicators) เป็นข้อมูลที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ รายได้ อาชีพ การศึกษา และหน้าที่ด้านร่างกาย

2. ตัวบ่งชี้ด้านจิตวิสัย (subjective indicators) เป็นการประเมินข้อมูลด้านจิตวิทยา ได้แก่ ความพึงพอใจในชีวิต ความสุข และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

การวัดคุณภาพชีวิต

เฟอร์รานส์ และเพาเวอร์ (Ferrans and Power, 1985 : 15-21) ได้เสนอเกี่ยวกับโครงสร้างหรือองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านสุขภาพและการทำหน้าที่ (health and functioning domain) ประเมินรายละเอียดเกี่ยวกับ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น การพึ่งพาอาศัยผู้อื่นด้านร่างกาย ความรับผิดชอบในหน้าที่ ภาวะสุขภาพของตนเองความตึงเครียด งานอดิเรก การเกษียณงาน การเดินทางท่องเที่ยว ความยืนยาวของชีวิต ชีวิตเพศ การดูแลสุขภาพ และความไม่สุขสบายหรือความเจ็บปวด

2. ด้านเศรษฐกิจและสังคม (social and economic domain) มีรายละเอียดเกี่ยวกับ มาตรฐานการดำเนินชีวิต การพึ่งพาผู้อื่นด้านการเงิน ความเป็นอยู่ในครอบครัว การประกอบอาชีพ การงานเพื่อนบ้าน เพื่อนฝูง การสนับสนุนทางด้านอารมณ์การศึกษาและนโยบายของรัฐ

3. ด้านจิตใจและจิตวิญญาณ (psychological and spiritual domain) มีรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องความพึงพอใจในชีวิต ความสุข ความเป็นตัวตน เป้าหมายในชีวิต ความสุขสงบทางจิตใจบุคลิก ลักษณะท่าทาง ความศรัทธาในศาสนาพระเจ้า ความสามารถในการควบคุมชีวิตตนเอง

4. ด้านครอบครัว (family domain) มีรายละเอียดเกี่ยวกับ ความสุขในครอบครัว บุตร คู่สมรส และภาวะสุขภาพของครอบครัว

ฟลานาแกน (Flanagan, 1982 : 138 -147) ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวอเมริกัน พบว่า มิติหนึ่งของคุณภาพชีวิตนั้นคือความพึงพอใจในเรื่องต่างๆ อันเป็นความต้องการของบุคคล ซึ่งเป็นทัศนคติที่สอดคล้องกับมาสโลว์ โดยฟลานาแกนได้แบ่งความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตออกเป็น 5 ด้าน โดยแต่ละด้านมีข้อปลีกย่อย ดังนี้

1. ด้านร่างกายและสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต

1.1 องค์ประกอบในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัยในทรัพย์สิน

1.2 สุขภาพและความปลอดภัยส่วนบุคคล คือ ความปลอดภัยจากความเจ็บป่วย ด้านร่างกายและจิตใจ ปลอดภัยจากอุบัติเหตุและอันตรายอื่น ๆ

2. ด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น

2.1 สัมพันธภาพกับคู่สมรส หรือคู่รัก

2.2 การมีและได้เลี้ยงดูบุตรหลาน

2.3 สัมพันธภาพกับบิดามารดาและบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว

2.4 สัมพันธภาพกับเพื่อน

3. ด้านกิจกรรมในสังคม

3.1 กิจกรรมที่ให้ความช่วยเหลือส่งเสริมบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เช่น เป็นสมาชิกขององค์กร กลุ่มอาสาสมัคร และการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

3.2 กิจกรรมในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ

4. ด้านการพัฒนาตนเอง และความสมหวังในการทำงาน

4.1 การพัฒนาด้านสติปัญญา ได้แก่ การเรียนรู้ การเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษา มีความสามารถในการแก้ปัญหา เพิ่มความเข้าใจในด้านต่าง ๆ ของชีวิต

4.2 ความเข้าใจส่วนบุคคล และการวางแผนของตนเอง ได้แก่ การมีเป้าหมายในชีวิตมีหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต การตัดสินใจ และวางแผนในกิจกรรมและบทบาทของตน

4.3 การประกอบอาชีพการงาน มีความสนใจในงานได้รับการยอมรับประสบความสำเร็จในงานได้รับการตอบแทนที่ดี

4.4 การแสดงความคิดสร้างสรรค์ กล่าวแสดงออกถึงความคิดริเริ่มใหม่ๆ มีความตื่นตัว อยู่เสมอ

5. ด้านการมีสันตนาการ

5.1 การเข้าสังคม พบปะสังสรรค์กับบุคคลใหม่ๆ ทั้งในและนอกร้าน มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม

5.2 การได้รับสิ่งบันเทิง ได้แก่ การดูโทรทัศน์ ฟังเพลง อ่านหนังสือ ดูภาพยนตร์ หรือดูกีฬา

5.3 การหาสิ่งหย่อนใจโดยตนเองเป็นผู้ปฏิบัติ เช่น การออกกำลังกาย การเล่นกีฬา และการท่องเที่ยว

ซาน (Zhan, 1992 : 796) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตควรมี องค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. ด้านความพึงพอใจในชีวิต เป็นสิ่งที่บุคคลรับรู้ถึงสิ่งที่ตนเองครองอยู่ ซึ่งอยู่ระหว่าง ความปรารถนาที่ตั้งไว้ และความสำเร็จที่ได้รับ

2. ด้านอึดมโนทัศน์ เป็นความเชื่อและความรู้สึก เกี่ยวกับตนเองในช่วงเวลาหนึ่ง รวมไปถึงความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และภาพลักษณ์ของตน อึดมโนทัศน์จึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น

3. ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย

4. เศรษฐกิจและสังคม เป็นการรับรู้เกี่ยวกับอาชีพ การศึกษาและรายได้

องค์การอนามัยโลก (The WHO QOL group, 1995 : 1403 - 1409) ได้สรุปองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 4 หมวดใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

หมวดที่ 1 ด้านร่างกาย (physical domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน แบ่งเป็น 7 หมวดย่อย ดังนี้

1. ความเจ็บปวดและไม่สบายของบุคคล (pain and discomfort) ประกอบด้วย การรับรู้ถึงความสามารถจัดการ ความกลัว ความกังวล และความเครียดที่เกิดจากความเจ็บปวดทางด้านร่างกาย รวมถึงการใช้ยาเป็นประจำเพื่อบรรเทาความเจ็บปวด สำหรับการรู้สึกไม่สบายทางด้านร่างกายอาจเกิดจาก อาการข้อติด อาการปวด อาการคัน อาการดังกล่าวจะทราบจากอาการแสดงหรือคำบอกเล่าของผู้ป่วยถึงแม้ว่าจะไม่มีการบันทึกการใช้ยาก็ตาม

2. กำลังและความเมื่อยล้า (energy and fatigue) คือ กำลังวังชาความกระตือรือร้น และความอดทนของแต่ละบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำงานหรืองานอดิเรกต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ความรู้สึกกระปรี้กระเปร่า มีกำลังที่เพียงพอต่อการจัดการกับความเหน็ดเหนื่อยที่

อาจมีผลมาจากปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความเจ็บป่วย อาการซึมเศร้า การออกแรงมากเกินไป มีผลทำให้เกิดความเมื่อยล้าและการเพิ่มภาระพึ่งพิงผู้อื่นเนื่องจากความเมื่อยล้าอย่างเรื้อรัง

3. การนอนหลับและการพักผ่อน (sleep and rest) ประกอบด้วย การรับรู้เกี่ยวกับการนอนหลับและการพักผ่อนที่มีผลต่อคุณภาพชีวิต ได้แก่ ความเพียงพอในการนอนหลับและการพักผ่อน ปัญหาในการนอนหลับ เช่น การหลับยาก การตื่นกลางดึก การตื่นนอนเร็ว การตื่นแล้วไม่สามารถหลับต่อได้อีก การไม่สดชื่นเมื่อตื่นนอน รวมถึงการใช้ยานอนหลับหรือสารอื่นๆเพื่อให้หลับโดยสิ่งที่รบกวนการนอนหลับหรือการพักผ่อนอาจเกิดจากบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม

4. การเคลื่อนไหว (mobility) ประกอบด้วย ความสามารถในการเคลื่อนไหวของบุคคล จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ซึ่งการพึ่งพาผู้อื่นในเรื่องการเคลื่อนไหว ย่อมมีผลต่อคุณภาพชีวิต แต่ในบางคนความพิการไม่อาจมีผลกระทบต่อ การเคลื่อนไหว เช่น ผู้ที่ใช้รถเข็น บางคนอาจรู้สึกพึงพอใจกับการเคลื่อนไหวได้ทั้งที่บ้านและที่ทำงาน

5. กิจกรรมประจำวัน (activities of daily living) ประกอบด้วย ความสามารถของบุคคลในการประกอบกิจวัตรประจำวัน การดูแลตนเองและทรัพย์สินการทำกิจกรรมที่จำเป็นต่างๆ ในแต่ละวัน อย่างเหมาะสมระดับการพึ่งพาผู้อื่นในการประกอบกิจวัตรประจำวันจะมีผลต่อคุณภาพชีวิต

6. การพึ่งยาหรือการรักษาทางการแพทย์ (dependence on medication of treatment) ประกอบด้วย การรับรู้ของบุคคลว่าต้องพึ่งยาต่างๆ หรือการรักษาทางการแพทย์อื่นๆ เช่น การฝังเข็ม การใช้ยาสมุนไพร เพื่อให้เกิดความสุขสบายทั้งทางร่างกายและจิตใจ ในบางคนวิธีการรักษาทางการแพทย์อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตได้ เช่น ผลข้างเคียงจากการรักษาด้วยเคมีบำบัดในผู้ป่วยโรคมะเร็ง ในขณะที่บางคนอาจส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น เช่น การใช้ยาแก้ปวดในผู้ป่วยโรคมะเร็ง รวมถึงวิธีการรักษาต่างๆ ทางกายภาพที่ไม่ใช่ยาแต่บุคคลยังต้องพึ่งพา เช่น การใช้เครื่องกระตุ้นจังหวะการเต้นของหัวใจ การใช้แขนขาเทียม

7. ความสามารถในการทำงาน (working capacity) ประกอบด้วย ความสามารถในการใช้พลังกำลังของบุคคลในการทำงาน ซึ่งงานในที่นี้หมายถึงกิจกรรมหลักของบุคคล โดยอาจจะได้รับหรือไม่ได้รับค่าจ้างก็ได้ เช่น อาสาสมัครในชุมชน การศึกษาเล่าเรียน การทำงานบ้าน โดยเน้นลักษณะของกิจกรรมหลักที่บุคคลนั้นปฏิบัติอยู่เป็นประจำ โดยไม่คำนึงถึงประเภทของงานและความรู้สึกเกี่ยวกับงานที่ทำหรือคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในการทำงาน

หมวดที่ 2 ด้านจิตใจ (psychological domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง ประกอบด้วยหมวดย่อย 6 หมวด ดังนี้

1. ความรู้สึกทางบวก (positive feeling) เป็นประสบการณ์เกี่ยวกับความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง เช่น ความพอดี ความสงบ ความสุข ความหวัง และความสนุกสนานในชีวิต ซึ่งเป็นมุมมองและความรู้สึกเกี่ยวกับชีวิตในอนาคต ความรู้สึกทางลบจะไม่รวมในหมวดนี้

2. ความคิด การเรียนรู้ ความจำ สมาธิ (thinking learning memory and concentration) เป็นมุมมองของบุคคลเกี่ยวกับความคิด ความจำ การตัดสินใจ สมาธิ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของตนเอง รวมไปถึงความเร็วและความชัดเจนของความคิด

3. ความภาคภูมิใจในตนเอง (self esteem) เป็นการรับรู้ถึงความรู้สึกที่มีต่อตนเอง อาจเป็นความรู้สึกทางบวกหรือทางลบ เช่น ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความพึงพอใจในตนเอง การควบคุมตนเอง การประสบความสำเร็จในเรื่องการศึกษา หน้าที่การทำงาน และครอบครัว ความรู้สึกมีเกียรติ การเป็นที่ยอมรับของคนอื่น

4. ภาพลักษณ์และลักษณะทั่วไป (body image and appearance) เป็นมุมมองของบุคคลเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาของตนเองที่ปรากฏให้เห็นทั้งด้านบวกและด้านลบ ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจตามอัตมโนทัศน์ของบุคคล รวมถึงการรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเองที่เกิดจากการเสริมแต่ง เช่น การเสริมสวย การใช้เบนชาเทียม

5. ความรู้สึกทางลบ (negative feelings) เป็นความรู้สึกทางลบของบุคคลที่มีต่อตนเอง ได้แก่ หมดหวัง เศร้าใจ เสียใจ หมดอาลัย กลัว วิตกกังวล และขาดความพึงพอใจในชีวิต

6. จิตวิญญาณ ศาสนา ความเชื่อส่วนบุคคล (spirituality / religion / personal beliefs) เป็นความเชื่อด้านต่างๆ ของตนที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ศาสนา การให้ความหมายของชีวิตและความเชื่ออื่นๆ ที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต มีผลต่อการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ช่วยให้ชีวิตมีความสุข

หมวดที่ 3 ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationships domain) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม รวมทั้งการรับรู้ว่าคุณได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมประกอบด้วยหมวดย่อยดังนี้

1. สัมพันธภาพส่วนบุคคล (personal relationships) เป็นการแสดงความรู้สึกที่เป็นมิตร ความปรารถนาดี ความรักและความผูกพัน ที่สามารถแสดงออกได้ทั้งด้านร่างกายและอารมณ์ เช่น การกอด การสัมผัสจากคนใกล้ชิด การให้และรับความรัก การร่วมทุกข์ร่วมสุข นอกจากนี้ยังรวมถึงความรักระหว่างเพื่อน รักคู่ครอง รักต่างเพศ และรักร่วมเพศ

2. การสนับสนุนทางสังคม (social support) เป็นการแสดงความรู้สึกของบุคคลที่ได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน ญาติ ในการแก้ปัญหาทั้งเรื่องส่วนตัว

ครอบครัว การทำงาน ตลอดจนความรู้สึกที่ไม่ดีที่ได้รับจากครอบครัวและเพื่อน เช่น การพูดจาไม่ดี การทำร้ายร่างกาย

3. กิจกรรมทางเพศ (sexual activity) เป็นการแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับการกระตุ้นและความต้องการทางเพศของบุคคลที่สามารถแสดงออกได้อย่างเหมาะสม โดยจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับแรงขับทางเพศ การแสดงออกทางเพศ ความสำเร็จทางเพศ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยกขึ้นจะยากเพราะในบางสังคมมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรเปิดเผย หรือในบุคคลที่อายุหรือเพศต่างกันก็จะให้คำตอบที่

1. แตกต่างกันไป

หมวดที่ 4 ด้านสิ่งแวดล้อม (environment domain) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย 8 หมวดย่อย

1. ความมั่นคงและปลอดภัยทางกายภาพ (physical safety and security) โดยพิจารณาถึงความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตจากสิ่งคุกคามทางด้านกายภาพ เช่น การถูกกีดกันจากผู้อื่นหรือจากการเมือง โดยความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตจะมีความหมายในลักษณะของความรู้สึกมีอิสระตั้งแต่การดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระจนถึงการถูกกีดกันหรือถูกกักขัง นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงสถานที่พักอาศัยที่จะให้ความมั่นคงและปลอดภัย

2. สิ่งแวดล้อมของที่อยู่อาศัย (home environment) พิจารณาถึงสถานที่หลักที่บุคคลอาศัยอยู่เพื่อการหลับนอนหรือเก็บทรัพย์สินคุณภาพของสถานที่อยู่อาศัยโดยทั่วไปจะประเมินจากความเป็นส่วนตัว มีสิ่งอำนวยความสะดวกและคุณภาพของโครงสร้างตัวอาคารนอกจากนี้ที่อยู่อาศัยจะรวมถึงสิ่งที่มีความหมายเช่นเดียวกับที่อยู่อาศัยด้วย

3. แหล่งด้านการเงิน (financial resource) พิจารณาจากความรู้สึกพึงพอใจของบุคคลเกี่ยวกับการเงินและความเพียงพอของรายได้ตนเองที่จะทำให้มีชีวิตและสุขภาพที่ดี โดยไม่คำนึงถึงการทำงาน

4. การบริการด้านสุขภาพและสังคม (health and social care : availability) โดยพิจารณาจากความคิดเห็นของบุคคลเกี่ยวกับคุณภาพของบริการด้านสุขภาพและสังคม รวมถึงบริการที่ให้โดยอาสาสมัครในชุมชนที่ตนได้รับหรือคาดหวังจะได้รับ ว่าเป็นไปตามความต้องการอย่างสมบูรณ์และมีคุณภาพหรือไม่ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงความยากง่ายและความเป็นกันเองของการบริการ

5. โอกาสที่จะได้รับข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้ และการฝึกฝนทักษะใหม่ (opportunities for acquiring information and skills) พิจารณาถึงโอกาสและความต้องการของบุคคลที่จะเรียนรู้ทักษะหรือความรู้ใหม่ๆ หรือสิ่งที่ทันสมัยโดยอาจจะเป็นโครงการศึกษาในระบบหรือการศึกษานอกระบบ

6. การมีโอกาหรือมีส่วนร่วมในการใช้เวลาว่างและการพักผ่อนหย่อนใจ (participation in and opportunities for recreation and leisure) พิจารณาจากความสามารถ โอกาส และความสมัครใจของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมในการใช้เวลาว่าง ทำงานอดิเรก และการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งสามารถทำกิจกรรมได้ตั้งแต่การพบปะเพื่อนฝูง การเล่นเกม การอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ใช้เวลาอยู่กับครอบครัวจนถึงการไม่ทำกิจกรรมอะไรเลย

7. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) พิจารณาจากความคิดเห็นของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เช่น เสียง มลภาวะต่างๆ อากาศ และความสวยงามของสิ่งแวดล้อม

8. การคมนาคมขนส่ง (transport) พิจารณาจากความสะดวกในการเดินทางของบุคคลชนิดของพาหนะที่ใช้ในการเดินทางแต่ละไม่เกี่ยวกับประเภทของการขนส่งเพื่อให้สามารถประกอบกิจกรรมได้ตามความต้องการ

มูลนิธิยุโรปเพื่อการพัฒนาของการใช้ชีวิตและสภาพการทำงาน (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2004 อ้างถึงใน ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต และคณะ, 2556 : 19) ทำการสำรวจคุณภาพชีวิตใน 28 ประเทศในแถบทวีปยุโรป ในระหว่าง พ.ศ. 2547 โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิตดังนี้ ทักษะและการรับรู้ต่อเรื่องคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลเป็นเรื่องที่แต่ละคนต้องประเมินด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม มิติแต่ละมิติของคุณภาพชีวิตไม่ได้แสดงบทบาทแยกจากกันแต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันรวมกันก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีได้ ดังนั้นการจะวัดคุณภาพชีวิตให้ได้อย่างสมบูรณ์ ควรต้องทำการวัดทั้งในด้านอัตวิสัยและภาวะวิสัย ทั้งนี้มิติเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามที่ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions กำหนดไว้มีดังนี้ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านครอบครัว มิติด้านการทำงาน มิติด้านสังคมและการมีส่วนร่วม มิติด้านสุขภาพและการดูแลสุขภาพ และมิติด้านการพัฒนาตนเอง

สุทธิพร บุญส่ง (2550 : 2-5) แบ่งกรอบแนวคิดคุณภาพชีวิตไว้ว่าประกอบด้วย 11 มิติ ดังนี้

1. ด้านสุขภาพ ซึ่งรวมทั้งสุขภาพกายและสุขภาพทางจิตที่ดีทำให้ผู้คนสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีส่วนร่วมในชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านสังคมของชุมชนมีความสุขและมีชีวิตชีวา

2. ด้านการศึกษา เป็นกลไกพื้นฐานในการถ่ายทอดความรู้ และวัฒนธรรม ภูมิปัญญา จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งการศึกษายังเป็นรากฐานของการถ่ายทอดนวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้มีความยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ยังคงอยู่และพัฒนาขยายตัวออกไปในสังคม

3. ด้านที่อยู่อาศัย เป็นความต้องการด้านสังคมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของบุคคลในครัวเรือน ซึ่งทำให้สมาชิกในครัวเรือนที่เกิดความมั่นคงและปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยสมาชิกในครอบครัว

4. ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วย สภาพแวดล้อมทางอากาศ สภาพแวดล้อมทางน้ำ และพื้นที่ป่าไม้ สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบโดยตรงต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชากร นอกจากนี้ การใช้พลังงานและการผลิตของเสียในครัวเรือน และการใช้สารเคมี มีผลกระทบโดยตรงกับสภาพแวดล้อม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงนโยบายนั้นย่อมไม่อาจละเลยการรับรู้และความรู้สึกรักของประชาชนต่อสภาพแวดล้อมได้เช่นกัน

5. ด้านรายได้ ซึ่งรายได้ของบุคคลสะท้อนสภาพความเป็นอยู่และมาตรฐานการครองชีพของมนุษย์ รายได้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวอยู่ได้ และเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในสภาวะปัจจุบัน

6. ด้านการทำงาน การทำงานนั้นเป็นตัวบ่งชี้ถึงคุณภาพชีวิตของมนุษย์เพราะว่าการมีงานทำนั้นก่อให้เกิดรายได้ และยังนำไปสู่การดำรงชีวิตในสังคม

7. ด้านปัญญาและจิตวิญญาณ ในด้านของปัญญาและจิตวิญญาณเป็นภาวะที่บุคคลมีความสงบทางจิต มีความสามารถในการไตร่ตรองและการใช้วิจารณญาณที่เกี่ยวพันกับความดีของชีวิตและการเสียสละตนเองต่อเพื่อนมนุษย์และสังคม

8. ด้านชีวิตครอบครัว ครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันหลักของโครงสร้างสังคม โดยมีหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจ และทางสังคมของแต่ละบุคคลโดยมีความสัมพันธ์ตั้งแต่ช่วงวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ จนถึงชรา ไม่ว่าจะบุคคลนั้นมีความปกติหรือมีภาวะพิการก็ตาม

9. ด้านความปลอดภัยในชีวิต ซึ่งในสังคมใดที่มีการก่ออาชญากรรมประเภทต่าง ๆ ทั้งที่มีความรุนแรงน้อย และรุนแรงมาก รวมถึงการมียาเสพติด และการมีอุบัติเหตุบนท้องถนนมากย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมและยังมีผลต่อสภาพของคุณภาพชีวิตด้วย

10. ด้านการคมนาคม และการสื่อสาร โดยการคมนาคมและการสื่อสาร เป็นปัจจัยสำคัญต่อความก้าวหน้าของสังคมและการพัฒนา เพราะมีความสัมพันธ์กับการเคลื่อนที่และการเข้าถึงทรัพยากร รวมทั้งโอกาสในการจ้างงาน การศึกษา และการเคลื่อนไหวของสินค้าและบริการ

11. ด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงพันธะผูกพันและความตั้งใจของประชาชนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับภารกิจ และสังคม ซึ่งประชาชนมีความกระตือรือร้นทางการเมือง และมีส่วนร่วมสูงการใช้อำนาจของรัฐบาลในการจัดสรรทั้งในด้าน

ทรัพยากร ของสังคมก็ เป็น ไปในทิศทางที่สร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนมากขึ้นอันจะนำไปสู่สุขภาพชีวิตที่ดีและจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิต

ดาวพงษ์ พงศ์สยาม (2552 : 259) แบ่งองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ตามทรรศนะของนักจิตวิทยาออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. ด้านกาย ได้แก่ โครงสร้างทางร่างกาย และสุขภาพร่างกาย รวมถึงด้านบุคลิกภาพด้วย
2. ด้านจิต ได้แก่ สภาพจิตใจและสุขภาพจิต รวมถึงด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้วย
3. ด้านสังคม ได้แก่ สถานะสังคม ยศ ตำแหน่ง เกียรติยศชื่อเสียง การยอมรับนับถือ รวมถึงการมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วย

4. ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ สถานะทางเศรษฐกิจการเงินและรายได้ที่มั่นคงจากองค์ประกอบของชีวิตเหล่านี้ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะกฎของธรรมชาติ คือ มีการเกิดแก่ เจ็บ และการตายจากไป จึงทำให้มนุษย์เกิดความต้องการด้านต่างๆ ที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อมุ่งความสำเร็จให้แก่ตนเองสืบต่อไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคคลเพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองได้ทางด้านร่างกาย และจิตใจ รวมทั้งการพัฒนาด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11

หลักการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มุ่งพัฒนาภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้ ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม พัฒนาประเทศสู่ความสมดุล ในทุกมิติ อย่างบูรณาการ และเป็นองค์รวม และยึดวิสัยทัศน์ปี พ.ศ. 2570 ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2549 : 85-97)

“คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรม ประชาธิปไตย และหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง มีคุณภาพ สังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานอยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”

ยุทธศาสตร์การพัฒนา

การพัฒนาประเทศให้เศรษฐกิจก้าวหน้ามั่นคง สังคมสงบสันติ และประชาชน
ดำรงชีวิต อย่างมีความสุข ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกที่คาดการณ์ได้ยาก
และมีแนวโน้มรุนแรงทั้งการเมืองในประเทศและวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งและ
ส่งผลกระทบ วงกว้าง ทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนา ฉบับที่ 11 จึงต้องเร่งสร้าง
ภูมิคุ้มกันเพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยง และเสริมรากฐานของประเทศด้านต่างๆ ให้เข้มแข็ง ควบคู่กับการ
ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนไทยให้มีศักยภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง
มีโอกาสได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจจากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาส
ทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้และความคิดสร้างสรรค์ให้ประเทศสามารถเจริญก้าวหน้าต่อไป
โดยให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์ที่มีลำดับความสำคัญสูง 6 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม มุ่งสร้างโอกาสให้ทุกคนใน
สังคมไทยเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี โดยเฉพาะ
กลุ่มคนยากจน คนด้อยโอกาส แรงงานนอกระบบ แรงงานต่างด้าว รวมทั้งชนกลุ่มน้อยและ
ต่างชาติพันธุ์ สร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุน ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรที่จะเป็นฐาน
การประกอบอาชีพที่มั่นคง ยกระดับรายได้ สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมและยกระดับ
คุณภาพชีวิตให้ทุกคนในสังคมไทย สนับสนุนให้ประชาชนทุกคน ได้รับการคุ้มครองสิทธิพื้นฐาน
อันพึงมีพึงได้ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค การทำและบังคับใช้กฎหมายให้เกิด
ประโยชน์ต่อทุกคน สร้างความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจของระบบบริหารราชการแผ่นดิน
บนพื้นฐานของการใช้หลักนิติธรรม หลักคุณธรรมและจริยธรรม และหลักผลประโยชน์ส่วนรวม
ของประเทศ รวมทั้งยึดหลักความมีอิสระและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และสนับสนุนให้ภาคี
การพัฒนาทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมแก้ไข มี แนวทางสำคัญ ดังนี้

1.1 สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทยสามารถ
จัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิตให้แก่ตนเอง โดยสร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจฐานราก
และการสร้าง โอกาสเศรษฐกิจให้คนฐานล่างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในประเทศ สนับสนุนการจัดหาที่
อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยและการเข้าถึงระบบสาธารณสุข โภค ปรับระบบการคุ้มครองทางสังคมให้
ครอบคลุมทุกคนอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นส่งเสริมการจัดสรร
ทรัพยากรให้เกิดความเป็นธรรม ส่งเสริมการใช้ประโยชน์เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนา
อาชีพ และยกระดับคุณภาพชีวิต รวมทั้งการคุ้มครองผู้บริโภค และส่งเสริมบทบาทของภาคธุรกิจ
เอกชนในการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนในสังคมไทย

1.2 จัดบริการทางสังคมให้ทุกคนตามสิทธิพึงมีพึงได้ เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันระดับปัจเจกและสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการพัฒนาประเทศ โดยสร้างโอกาสอย่างเป็นธรรมให้กลุ่มด้อยโอกาสสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงเสริมสร้างความมั่นคงให้คนยากจนมีความพร้อมรับผลกระทบจากวิกฤตต่างๆ และสนับสนุนการสร้างสังคมสวัสดิการ

1.3 เสริมสร้างพลังให้ทุกภาคส่วนสามารถเพิ่มทางเลือกการใช้ชีวิตในสังคมและสร้างการมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้อย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี โดยเสริมสร้างพลังทางสังคมให้ทุกคนสามารถแสดงออกทางความคิดอย่างอิสระ เลือกลงและตัดสินใจในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง เสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาต่างๆ ของชุมชนด้วยตัวเองสนับสนุนการพัฒนาสื่อปลอดภัยและสื่อสร้างสรรค์ ในการสร้างค่านิยมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ส่งเสริมให้ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นพลังร่วมในการพัฒนาสังคมไทย เสริมสร้างระบบบริหารราชการให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพมีระบบถ่วงดุลอำนาจการตรวจสอบที่เข้มงวดและรอบคอบ และมีการรับผิชอบที่เหมาะสมปฏิรูปการเมืองไทยทั้งระบบให้เป็นประชาธิปไตยของมวลชน และสร้างความเท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรม

1.4 เสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้แน่นแฟ้นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยสร้างค่านิยมใหม่ที่ยอมรับร่วมกันบนฐานของความไว้วางใจและเกื้อกูลกันในสังคม ส่งเสริมวัฒนธรรมการเมืองที่มีธรรมาภิบาลนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสม และสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับคนในสังคม

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน มุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ยกกระตือรือร้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากล และเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย และเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มั่นคงและเอื้อต่อการพัฒนาคนอย่างสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต มีแนวทางสำคัญ ดังนี้

2.1 การส่งเสริมคนไทยที่มีศักยภาพและความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและมีการกระจายตัวประชากรที่สอดคล้องกับศักยภาพและโอกาสของพื้นที่ โดยส่งเสริมคู่สมรสที่มีศักยภาพและความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและรักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่

ปัจจุบันและสนับสนุนการกระจายตัวและส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของประชากรให้เหมาะสม สอดคล้อง กับศักยภาพ โอกาส และทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่

2.2 พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา ประเทศในอนาคต โดยการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้สู่ วัฒนธรรม การถือถือ เสริมสร้างทักษะให้คนมีจิตสาธารณะ ด้วยการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต และ การต่อยอดสู่นวัตกรรมความรู้ การสร้างเสริมสุขภาวะคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกาย และจิตใจ และสร้างจิตสำนึกของประชาชนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม

2.3 ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้คนทุก กลุ่มทุกวัยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ใหม่ โดยสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็น หน้าที่ของคนไทยทุกคน สร้างนิสัยใฝ่รู้และรักการอ่านตั้งแต่วัยเด็ก ควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร และสื่อทุกประเภท เป็นแหล่งเรียนรู้สร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย การสร้างปัจจัย สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการ ของผู้เรียน

2.4 เสริมสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงงามของไทยมาขับเคลื่อน กระบวนการ การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมใน กระบวนการพัฒนาประเทศ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น อัตลักษณ์ที่ โดดเด่นของชุมชน คุณค่าของความสงบสุขและการแบ่งปันตามวิถีดั้งเดิม มาเป็นเครื่องมือใน การพัฒนาฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้นำความหลากหลายทางวัฒนธรรม มาต่อยอดในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาสังคมของประเทศ บูรณาการกลไกการ ดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิในการเข้าถึงบริการของรัฐและสิทธิชุมชน ทั้งในระดับครอบครัว ระดับชุมชน ท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับสากลให้เชื่อมสัมพันธ์กันอย่างเกื้อกูล และสร้างเครือข่าย ความร่วมมือทาง วัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลก โดยเฉพาะประชาคมอาเซียน

3. ยุทธศาสตร์การสร้างความสุขและมั่นคงของอาหารและพลังงาน มุ่งพัฒนาให้ ภาคเกษตรเป็นฐานการผลิตอาหารและพลังงานที่มีความสมดุล มั่นคงและมีประสิทธิภาพ สามารถ ผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่มีคุณภาพมาตรฐานและมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการของตลาด และมีราคาที่เหมาะสม เป็นธรรม พัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ เกษตรกรให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน รวมทั้งสนับสนุนครัวเรือนและองค์กรเกษตรกรให้มีความ เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และสร้างให้ครัวเรือนและชุมชนมีความมั่นคง ด้านอาหารและพลังงานสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีแนวทางสำคัญ ดังนี้

3.1 พัฒนาศูนย์การเรียนรู้เกษตรกรที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน โดยรักษาและคุ้มครองพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรและสนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยมีที่ดิน เป็นของตนเองหรือมีสิทธิทำกินในที่ดิน เร่งรัดการนำที่ดินที่ซื้อจากเอกชนมาปฏิรูปเพื่อเกษตรกร เร่งรัดการจัดให้มีองค์กรและระบบการบริหารจัดการที่ดินให้เป็นรูปธรรม พัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ที่เป็นฐานการผลิตภาคการเกษตรเพื่อสนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พื้นฟูค่านิยมและ วัฒนธรรมที่ดีของชุมชนในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตทางการเกษตร

3.2 เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตภาคเกษตรและสร้างมูลค่า โดยสนับสนุนการวิจัย และพัฒนาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และสัตว์น้ำที่สามารถเจริญเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพรองรับการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก สนับสนุนการผลิตทางการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ส่งเสริม และพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเศรษฐกิจ การใช้ เทคโนโลยีที่ลดต้นทุนการผลิตอย่างยั่งยืน เพิ่มมูลค่า ผลผลิตด้านปศุสัตว์ให้สูงขึ้น ส่งเสริมการผลิต ที่ปลอดจากการตัดแต่งพันธุกรรม เพื่อคงไว้ซึ่งความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ที่เหมาะสม กับสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย สนับสนุนการผลิตและบริการของชุมชนใน การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรและอาหาร และพลังงาน สนับสนุนการยกระดับคุณภาพมาตรฐาน สินค้าเกษตรและอาหาร และมาตรฐานระบบการผลิตสินค้า เกษตรให้เทียบเท่าระดับสากล สร้าง แรงจูงใจให้เกษตรกรผลิตสินค้าเกษตรและอาหารตามมาตรฐานที่กำหนด รมรงค์ให้เกษตรกรใช้ สารเคมีอย่างถูกวิธีตามหลักวิชาการ และสนับสนุนการใช้สารชีวภาพให้มากขึ้น ส่งเสริมระบบ ตลาดกลางสินค้าเกษตรและตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมภาคเอกชนและองค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมกันบริหารจัดการระบบสินค้า เกษตรและ อาหาร การเพิ่มมูลค่า และการจัดการด้านการตลาด ร่วมกับสถาบันเกษตรกร พัฒนาและเสริมสร้าง องค์กรความรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ ที่เหมาะสมทางการเกษตร สนับสนุนการพัฒนาและ เพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริหารจัดการ โลจิสติกส์ของภาคเกษตรที่เชื่อมโยงตลอดห่วงโซ่อุปทาน และปรับปรุงบริการขั้นพื้นฐานเพื่อการผลิตให้ทั่วถึง

3.3 สร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยพัฒนาระบบการสร้าง หลักประกันเพื่อดูแลด้านรายได้ของเกษตรกรให้มีความมั่นคง และให้ครอบคลุมเกษตรกรทั้งหมด เร่งพัฒนาระบบประกันภัยพืชผลการเกษตร ให้สามารถคุ้มครองความเสี่ยงด้านการผลิตทาง การเกษตรจากทุกภัยพิบัติให้กับเกษตรกรในทุกพื้นที่ ส่งเสริมระบบการทำเกษตรแบบมี พันธสัญญาที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร ให้ดีขึ้นสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม ด้วยการสนับสนุนองค์ความรู้อย่างครบวงจร พัฒนาสถาบันเกษตรกรให้เป็นกลไกสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรได้อย่างแท้จริง

เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับผลกระทบจากการนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหารที่มีต้นทุนต่ำ อันเป็นผลจากข้อตกลงการเปิดการค้าเสรี

3.4 สร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานชีวภาพและชีวมวลในระดับครัวเรือนและชุมชน โดยส่งเสริมให้มีการปลูกป่าโดยชุมชนและเพื่อชุมชนเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดการและเผยแพร่องค์ความรู้และการพัฒนาด้านอาหารศึกษาทุกระดับอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงส่งเสริมพฤติกรรมบริโภคที่เหมาะสมของบุคคลและชุมชน สนับสนุนการสร้างเครือข่ายการผลิต และการบริโภคที่เกื้อกูลกันในระดับชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกันส่งเสริมการนำวัสดุคิบบที่มีอยู่และเหลือใช้จากการเกษตรมาผลิตเป็นพลังงานทดแทนใช้ในระดับครัวเรือนและชุมชนสนับสนุนการผลิต พลังงานทดแทนภายในชุมชน และส่งเสริมและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ให้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งด้านอาหารให้กับเกษตรกรและชุมชนอย่างเป็นระบบ

3.5 สร้างความมั่นคงด้านพลังงานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศและความเข้มแข็งภาคเกษตร โดยส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตพลังงานจากพืช พลังงาน จัดให้มีระบบการบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่ใช้เป็นทั้งอาหารและพลังงานเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการใช้พลังงานทางชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับภาคการผลิตและบริการ จัดให้มีกลไกในการกำกับดูแล โครงสร้างราคาของพลังงานชีวภาพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสร้างเสถียรภาพและความเป็นธรรมต่อผู้บริโภคและผู้ผลิต และปลูกจิตสำนึกในการใช้พลังงานชีวภาพอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

3.6 ปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อเสริมสร้างความสมดุลด้านอาหารและพลังงาน โดยสนับสนุนบทบาทของเกษตรกร เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ภาคเอกชน และชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและวางแผนการผลิตทางการเกษตร ปรับกระบวนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐให้มีการทำงานอย่างบูรณาการทั้งในส่วนกลางและระดับพื้นที่ พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศด้านอาหารและพลังงานตั้งแต่การผลิต การตลาด ไปจนถึงการบริโภคให้มีความถูกต้องและเข้าถึงได้ พัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการเกษตรเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งในระดับพหุภาคีและทวิภาคี โดยเฉพาะประชาคม อาเซียนเพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน

4. ยุทธศาสตร์การสร้างเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพบนฐานความรู้ มุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างยั่งยืน มั่นคง มีคุณภาพ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ลดความเหลื่อมล้ำ และกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม รักษาเสถียรภาพทาง

เศรษฐกิจและสร้างระบบการแข่งขันเสรี และเป็นธรรม ที่เอื้อต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และเป็นธรรม และให้ไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าและบริการในภูมิภาคอาเซียนบนฐานปัญญา นวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีแนวทางสำคัญ ดังนี้

4.1 ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานความรู้ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ โดยปรับ โครงสร้างการค้าและการลงทุน ให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียง และเศรษฐกิจภายในประเทศ อาทิ เสริมสร้างประสิทธิภาพด้านการตลาดและการกระจาย ผลผลิต ไปสู่ตลาด ผลักดันการจัดทำความตกลงการค้าเสรี และเร่งรัดการใช้ประโยชน์จากข้อตกลงที่มีผล บังคับใช้แล้ว พร้อมทั้งวางแนวทางป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้น ส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจขนาด กลาง และขนาดย่อมในทุกขนาดและระดับการเติบโตของธุรกิจให้สามารถเติบโตได้อย่างมีคุณภาพ และพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ของผู้ประกอบการไทย ปรับโครงสร้างภาคบริการ อาทิ เสริมสร้าง จิตความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจบริการเชิงสร้างสรรค์ ขยายฐานการผลิตและการตลาด ภาคธุรกิจ บริการที่มีศักยภาพออกสู่ตลาดต่างประเทศ พัฒนาปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริม การลงทุนภายในประเทศและการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ พื้นฟูและพัฒนาคุณภาพแหล่ง ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และเสริมสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่น ชุมชน ผู้ประกอบการ รายย่อย และวิสาหกิจชุมชน พัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์ อาทิ พัฒนาปัจจัยสนับสนุนที่ เอื้อต่อพัฒนา ธุรกิจสร้างสรรค์ เสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ สนับสนุนความร่วมมือภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาเมือง ชุมชนสร้างสรรค์ และผลักดัน กลุ่มสินค้าเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ที่มีศักยภาพของประเทศ พัฒนาภาคเกษตร อาทิ ผลักดันการเพิ่ม ผลิตภาพการผลิตและการตลาด พัฒนาคุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าเกษตรและ อุตสาหกรรมต่อเนื่องให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล สนับสนุนการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและ พัฒนาปัจจัยแวดล้อมด้านการเกษตร และพัฒนาภาคอุตสาหกรรม อาทิ พัฒนาเมืองอุตสาหกรรม เชิงนิเวศและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อุตสาหกรรมหลักของประเทศอย่างต่อเนื่อง พัฒนาและ ส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูป เพิ่มผลิตภาพและประสิทธิภาพภาคอุตสาหกรรม สนับสนุน ให้ มีการเชื่อมโยงการผลิตภาคอุตสาหกรรมกับอุตสาหกรรมท้องถิ่น และเตรียมพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจ หลักแห่งใหม่

4.2 ปรับระบบการแข่งขันให้มีประสิทธิภาพ กระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยพัฒนาตลาดเงินและตลาดทุน ได้แก่ พัฒนาระบบสถาบันการเงินให้มีเสถียรภาพ ประสิทธิภาพ และลดต้นทุน ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้าถึงแหล่งเงินทุนอย่างเท่าเทียมด้วยต้นทุนที่เหมาะสม สนับสนุน และพัฒนาจิตความสามารถในการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนและสหกรณ์ทุก ระดับพัฒนาความรู้พื้นฐานทางการเงิน (Financial Literacy) ให้กับประชาชนพัฒนาวิทยาศาสตร์

เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม ได้แก่ สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรมให้ทั่วถึงและเพียงพอ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ ได้แก่ ผลักดันการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริหารจัดการ โลจิสติกส์ของประเทศปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการและพัฒนาระบบโลจิสติกส์ พัฒนาระบบขนส่งมวลชนสาธารณะทางราง พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารที่ทันสมัยพัฒนาศักยภาพการให้บริการน้ำอุปโภค บริโภคทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพที่มีมาตรฐานสากลครอบคลุมทั้งในเขตเมืองและพื้นที่ชนบท และวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยของภาครัฐและเอกชนให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม สร้างความมั่นคงด้านพลังงาน ได้แก่ ส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดและพัฒนาพลังงานทางเลือก กำกับดูแลกิจการพลังงานให้มีราคาที่เหมาะสมมีเสถียรภาพ และเป็นธรรม กำหนดโครงสร้างราคาพลังงานทดแทนที่เหมาะสม ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาการผลิตพลังงานจากแหล่งธรรมชาติเพื่อทดแทนเชื้อเพลิงจากฟอสซิล และเพิ่มประสิทธิภาพใช้พลังงานในทุกระดับ และปฏิรูปกฎหมายเศรษฐกิจ และกฎ ระเบียบต่างๆ ได้แก่ ปรับปรุงกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบธุรกิจการค้า การลงทุน การผลิตและบริการการวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การเสริมสร้างธรรมาภิบาลและเร่งรัดการพัฒนาบุคลากรด้านกฎหมายและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย

4.3 บริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมให้มีเสถียรภาพ โดยการบริหารจัดการด้านการเงิน ได้แก่ รักษาเสถียรภาพของราคาควบคุมไปกับการรักษาเสถียรภาพของระบบการเงินโดยรวม (Financial Stability) สร้างความสมดุลระหว่างตลาดเงินและตลาดทุน ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเงิน พัฒนาระบบสัญญาณเตือนภัยให้ครอบคลุมความเสี่ยงทุกรูปแบบ มีระบบบริหารจัดการเงินทุนจากต่างประเทศที่มีประสิทธิภาพ เพิ่มบทบาทของอาเซียนในระบบเศรษฐกิจการเงินโลก และส่งเสริมการออมในทุกระดับและทุกกลุ่มอาชีพ บริหารจัดการด้านการคลัง ได้แก่ ปรับระบบการจัดเก็บรายได้ของประเทศ เพิ่มประสิทธิภาพของการจัดสรรและการบริหารงบประมาณพิจารณาความเสี่ยงทางการคลังและนำรายงานความเสี่ยงทางการคลังมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารเงินนอกงบประมาณและกองทุนนอกงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใสพัฒนารัฐวิสาหกิจให้มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการคลังของภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

5. ยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในภูมิภาค มุ่งเสริมสร้างความได้เปรียบเชิงเศรษฐกิจจากศักยภาพที่ตั้งเชิงยุทธศาสตร์ทางภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศที่เป็นจุดศูนย์กลางของภูมิภาคอาเซียนและเอเชียแปซิฟิกให้สามารถใช้ประโยชน์

จากภูมิภาคได้อย่างสูงสุด เตรียมพร้อมและปรับตัวเข้าสู่บริบทโลกและภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อเสริมสร้างประโยชน์ของไทยในด้านการค้า การลงทุน การเงินและโอกาสด้านการตลาด ระหว่างประเทศ เสริมสร้างบทบาทของไทยเพื่อให้ไทยเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคต่อภูมิภาค โดยเฉพาะในกลุ่มอาเซียนและพันธมิตร และเอเชียแปซิฟิก ส่งเสริมบทบาทของไทยในกรอบความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านที่นำไปสู่การพัฒนาาร่วมกันที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของความเท่าเทียมและความไว้วางใจ และเสริมสร้างความสามารถในการแก้ไขผลกระทบเชิงลบและประเด็นปัญหาความร่วมมือระหว่างประเทศที่เป็นประเด็นจุดริ่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนมีแนวทางสำคัญ ดังนี้

5.1 พัฒนาความเชื่อมโยงด้านการขนส่งและระบบ โลจิสติกส์ภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคต่างๆ โดยพัฒนาบริการขนส่งและโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพและได้มาตรฐานสากล โดยเฉพาะรูปแบบบริการขนส่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน การพัฒนาระบบเครือข่ายและการบริหารเครือข่ายธุรกิจของภาคบริการขนส่งและ โลจิสติกส์ตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทานในภูมิภาค ปรับปรุงกฎระเบียบการขนส่งคนและสินค้าที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดจำนวนเอกสาร ต้นทุน การดำเนินงาน และระยะเวลาที่ใช้ในกระบวนการขนส่งผ่านแดนและข้ามแดน พัฒนาศูนย์กลางธุรกิจ การขนส่งและโลจิสติกส์ เพื่อเพิ่มศักยภาพของภาคเอกชนไทยทั้งในด้านทักษะภาษาต่างประเทศ และความรู้ด้านการบริหารจัดการ โลจิสติกส์ และเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวพื้นที่ชายแดน/เขตเศรษฐกิจชายแดน ตลอดจนเชื่อมโยงระบบการผลิตกับพื้นที่ตอนในของประเทศ

5.2 พัฒนาลงทุนโดยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในอนุภูมิภาค มุ่งเน้นความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการสร้างฐานการผลิตตามแนว Economic Corridor ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ที่สามารถสนองตอบการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศให้เชื่อมโยงกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อเป็นฐานการพัฒนาด้าน อุตสาหกรรม การเกษตรและการแปรรูปการเกษตร และการท่องเที่ยวในภูมิภาค พัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนและเมืองชายแดนให้มีบทบาทการเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนที่พัฒนาต่อเนื่องและพื้นที่ใหม่และบูรณาการแผนพัฒนาพื้นที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเชื่อมโยงแผนพัฒนาเพื่อให้อำนวยประโยชน์ร่วมทั้งในด้านความมั่นคงและเสถียรภาพของพื้นที่

5.3 สร้างความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยผลักดันให้ไทยมีบทบาทหน้าที่สร้างสรรค์ในเวทีระหว่างประเทศในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งจะต้องมีการเตรียมการโดยพัฒนาศูนย์กลางในทุกภาคส่วนเศรษฐกิจ ภาคการผลิต อุตสาหกรรมแปรรูป รวมทั้งผู้ประกอบการ

ขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ยกระดับการให้บริการด้านสุขภาพและบริการด้านสาธารณสุข ทั้งบุคลากรและมาตรฐานการให้บริการเพื่อก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางการให้บริการ สุขภาพของ ภูมิภาคเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ ในระดับสากล และกำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของคุณภาพสินค้าและบริการ

5.4 เข้าร่วมเป็นภาคีความร่วมมือระหว่างประเทศระหว่างภูมิภาคโดยมีบทบาทที่ สร้างสรรค์ เพื่อเป็นทางเลือกในการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศในเวทีโลก เพื่อรักษาสมดุลใน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทยและมหาอำนาจต่างๆ และประโยชน์อื่นๆ ของประเทศทั้งในด้านการค้า ความมั่นคงของอาหาร/พลังงาน โอกาสทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ไทย การสร้างปฏิสัมพันธ์ ระหว่างประชาชนในกรอบนานาชาติและการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของไทยและภูมิภาค โดยรวม โดยรักษาทบบาทของไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดยุทธศาสตร์ของกรอบความร่วมมือที่ ดำเนินอยู่ และรักษาคุณภาพของปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเดิมและมหาอำนาจใหม่

5.5 สร้างความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจในภูมิภาคด้านการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ การเคลื่อนย้ายแรงงาน และการส่งเสริมแรงงานไทยในต่างประเทศ ในลักษณะเกื้อกูลกัน ผ่านกิจกรรมเชื่อมโยงห่วงโซ่การผลิตและการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างกันอย่างเสรีและมี ประสิทธิภาพ โดยเร่งดำเนินการด้านการยอมรับมาตรฐานฝีมือระหว่างประเทศเพื่ออำนวยความสะดวก การเคลื่อนย้ายแรงงานส่งเสริมผู้ประกอบการไทยในการขยายการลงทุนไปสู่ ต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศเพื่อนบ้าน และคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิและผลประโยชน์ของ คนไทยและแรงงานไทยในต่างประเทศ และสนับสนุนการสร้าง ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนไทยใน ต่างประเทศ

5.6 ป้องกันภัยจากการก่อการร้ายและอาชญากรรม ยาเสพติด ภัยพิบัติและ การแพร่ระบาดของโรคภัยที่ส่งผลกระทบต่อสถานะทางเศรษฐกิจในระยะยาว จากผลกระทบในด้าน ความมั่นคงแห่งชีวิต เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในภูมิภาค โดยพัฒนา ศักยภาพและความพร้อมในการป้องกันและแก้ปัญหาข้ามชาติด้านการก่อการร้าย ภัยพิบัติ และ การหลบหนีเข้าเมืองทั้งระบบ เตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติทางธรรมชาติและเหตุฉุกเฉินและ ร่วมมือในการ ป้องกันการติดเชื้อและการแพร่ระบาดของโรคภัยประเภทที่เกิดขึ้นใหม่ในโลก

5.7 เสริมสร้างความร่วมมือที่ีระหว่างประเทศในการสนับสนุนการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจอย่างมีจริยธรรมไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินการตามพันธกรณีระหว่าง ประเทศด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และเสริมสร้างการผลิตและบริการ สินค้าและบริการที่ นำสู่การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ลดมลพิษ ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มีประสิทธิภาพ และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

5.8 สนับสนุนการเปิดการค้าเสรีและกำหนดแนวทางป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้น โดยเร่งปฏิรูปกฎหมายเศรษฐกิจ และกฎระเบียบต่างๆ ให้เอื้อประโยชน์ต่อการประกอบธุรกิจ การค้า การลงทุน อย่างเป็นธรรม และส่งเสริมการจดสิทธิบัตร การคุ้มครองและบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญา การแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย และนักวิจัย

5.9 ปรับปรุงและเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีการพัฒนาภายในประเทศ ตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น ให้พร้อมต่อการเชื่อมโยงทิศทางการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงในบริบทโลก อาเซียน และอนุภูมิภาค โดยเสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นให้รับรู้และเตรียมพร้อมรับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ สนับสนุนกลไกการพัฒนาระดับพื้นที่และส่งเสริมศักยภาพด้านวิชาการและเครือข่ายของสถาบันการศึกษาของไทย

6. ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มุ่งอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและเป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ ขับเคลื่อนการผลิตและบริการของประเทศไปสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างภูมิคุ้มกัน และเตรียมความพร้อมในการรองรับและปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และประเด็นสิ่งแวดล้อมโลก พัฒนาประสิทธิภาพ การบริหารจัดการและสร้างสังคมและชุมชนที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลและสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีการคุ้มครองรักษาผลประโยชน์ของประเทศจากข้อตกลงและพันธกรณีระหว่างประเทศ มีแนวทางสำคัญ ดังนี้

6.1 อนุรักษ์ ฟื้นฟู และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคุ้มครอง ป้องกัน รักษา ฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ และเขตอนุรักษ์ พัฒนาระบบฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และการจัดการองค์ความรู้ ปรับปรุงการบริหารจัดการที่ดินทั้งระบบ กระจ่ายการถือครองที่ดินให้เกิดความเป็นธรรมและคุ้มครองความมั่นคงและฐานการดำรงชีวิตของเกษตรกรยากจน เร่งรัดพัฒนาและฟื้นฟูคุณภาพดินเพื่อสนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร วางระบบการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เร่งรัดการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ เพื่อสนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพการเกษตรให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน และลดปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้งได้อย่างยั่งยืน พัฒนาและปรับปรุงแหล่งน้ำ เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำ ดันทุนในแหล่งน้ำที่มีศักยภาพในการกักเก็บน้ำเพื่อสนับสนุนการสร้างความมั่นคง ด้านอาหารและพลังงานแก่ประเทศ พัฒนาและส่งเสริมให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ คุ้มค่า และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จัดทำแผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคอย่างเป็นระบบ และส่งเสริมการอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ และแบ่งปัน ผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

6.2 ปรับกระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเป็นเศรษฐกิจ และสังคมคาร์บอนต่ำ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการปรับโครงสร้างการผลิตของประเทศ ผู้เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานใน ภาคขนส่ง เพื่อลดปริมาณก๊าซเรือนกระจก การพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเน้นการวางผังเมืองที่ผสมผสานวัฒนธรรม สังคม ระบบนิเวศเข้าด้วยกัน การปรับพฤติกรรมกรรมการบริโภคผู้สังคม คาร์บอนต่ำที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

6.3 ยกระดับขีดความสามารถในการปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เพื่อให้สังคมมีความยืดหยุ่นและมีภูมิคุ้มกัน โดยพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบและการปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ พัฒนาเครื่องมือในการบริหารจัดการเพื่อรับมือกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ และพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

6.4 สร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมและวิกฤติภาวะโลกร้อน โดยติดตามและเฝ้าระวังมาตรการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อการค้าและการลงทุนเตรียมมาตรการรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากมาตรการทางการค้าและข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ศึกษาผลกระทบและกำหนดแผนกลยุทธ์รายสินค้า รวมทั้งกำหนดมาตรการเยียวยาในสินค้าและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้ผู้ส่งออกทำคาร์บอนฟุตพริ้นต์ และสร้างแรงจูงใจให้เกิดอุตสาหกรรมใหม่ ๆ

6.5 เพิ่มบทบาทประเทศไทยในเวทีประชาคมโลกที่เกี่ยวข้องกับกรอบความตกลงและพันธกรณีด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยศึกษารายละเอียดและสร้างความเข้าใจของพันธกรณี รวมทั้งติดตามสถานการณ์การเจรจาและท่าทีของประเทศต่างๆ สร้างความพร้อมและพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐเพื่อเสริมสร้างเทคนิคการเจรจา พัฒนาความร่วมมือในกลุ่มอาเซียน และสนับสนุนการดำเนินงานตามพันธกรณีและข้อตกลงระหว่างประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาทิ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และพิธีสารที่เกี่ยวข้องเพื่อคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและพันธุกรรม

6.6 ควบคุมและลดมลพิษ เพื่อสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับประชาชน ลดปริมาณมลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็ก พัฒนาระบบการจัดการของเสียอันตราย ลดความเสี่ยงอันตราย การรั่วไหล และการเกิดอุบัติเหตุจากสารเคมี พัฒนาระบบเตือนภัยแจ้งเหตุฉุกเฉิน และระบบการจัดการเมื่อเกิดอุบัติเหตุด้านมลพิษ ทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

6.7 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพโปร่งใสและเป็นธรรม โดยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และส่งเสริมสิทธิชุมชนใน

การเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นและชุมชน ปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมและบังคับใช้อย่างเสมอภาคเป็นธรรม ปรับปรุงกฎหมาย และ กฎระเบียบของภาครัฐ ปรับนโยบายการลงทุนภาครัฐให้เอื้อต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลักดันให้มีการจัดเก็บภาษีสิ่งแวดล้อม รวมถึงการปฏิรูปการบริหารจัดการงบประมาณของประเทศ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและลดการก่อมลพิษและการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (ฉบับร่าง)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2558 : 19-22)
ได้สรุปทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ไว้ดังนี้

1. การยกระดับศักยภาพการแข่งขันและการหลุดพ้นกับดักรายได้ปานกลางสู่รายได้สูง

1.1 การส่งเสริมด้านการวิจัยและพัฒนา พัฒนาสถานะแวดล้อมของการพัฒนา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม ทั้งด้านการลงทุนในการวิจัยและพัฒนา ด้านบุคลากร วิจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านการบริหารจัดการรวมทั้งสนับสนุนและผลักดันให้ผู้ประกอบการ มีบทบาทหลักด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลอดจนผลักดันงานวิจัยและพัฒนาให้ใช้ประโยชน์ อย่างแท้จริงทั้งเชิงพาณิชย์และสาธารณะ โดยให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

1.2 การพัฒนาผลิตภาพแรงงาน สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ในการพัฒนากำลังคนและแรงงานให้มีทักษะความรู้และสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการ ของตลาดและรองรับการเปิดเสรีของประชาคมอาเซียน โดยยกระดับและพัฒนาสมรรถนะแรงงาน ไทยด้วยเทคโนโลยีเร่งรัดให้แรงงานทั้งระบบมีการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานเพื่อสามารถแข่งขันใน ตลาดแรงงานได้ สนับสนุนให้แรงงานและปัจจัยการผลิตมีความยืดหยุ่นในการเคลื่อนย้ายระหว่าง สาขาการผลิตและระหว่างพื้นที่การผลิต เพื่อให้แรงงานสามารถเคลื่อนย้ายไปสู่สาขาการผลิตที่มี ผลิตภาพการผลิตสูงสุด และสนับสนุนให้ผู้ประกอบการในภาคอุตสาหกรรมและบริการจัดทำ กรอบคุณวุฒิวิชาชีพและมาตรฐานฝีมือแรงงานให้เป็นมาตรฐานที่เชื่อมโยงกันเพื่อยกระดับทักษะ ของแรงงานไทย

1.3 การส่งเสริมผู้ประกอบการที่เข้มแข็งและพาณิชย์ดิจิทัลพัฒนาขีดความสามารถ ของผู้ประกอบการให้มีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัวและดำเนินธุรกิจท่ามกลางการดำเนินนโยบาย

และมาตรการการกีดกันทางการค้าในรูปแบบต่างๆ เพิ่มสัดส่วนความเป็นเจ้าของของคนไทยและ สนับสนุนให้มีการขยายตลาดที่มีแบรนด์สินค้าและช่องทางการตลาดที่เป็นของตนเองมากขึ้น ตลอดจนพัฒนาต่อยอดอุตสาหกรรมและบริการเพื่อเข้าสู่การเป็นศูนย์กลางการผลิต บริการและ อุตสาหกรรมดิจิทัล

1.4 การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน เร่งลงทุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่เศรษฐกิจในประเทศและต่างประเทศ ทั้งการพัฒนาและปรับปรุง โครงข่ายรถไฟให้เป็นโครงข่ายหลักในการเดินทางและขนส่งของประเทศ พัฒนาโครงข่ายระบบขนส่งสาธารณะและ โครงข่ายทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง ขยายขีดความสามารถของท่าอากาศยานหลักของประเทศ พัฒนาท่าเรือที่มีศักยภาพให้เป็นท่าเรืออิเล็กทรอนิกส์เต็มรูปแบบ รวมทั้งพัฒนา และปรับปรุงระบบโทรคมนาคมของประเทศ ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่เกิด จากลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น อุตสาหกรรมซ่อมบำรุงและผลิตชิ้นส่วนอากาศยานและ อุตสาหกรรมระบบราง เป็นต้น เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับประเทศในการเป็นฐาน การผลิตในภูมิภาคอาเซียน

1.5 การปรับโครงสร้างการผลิต ปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตร โดยการ ปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเกษตรขั้นปฐมเป็นสินค้าเกษตรแปรรูปที่มีมูลค่าสูงมีคุณภาพและ มาตรฐานสากล สามารถสร้างความเชื่อมโยงทางด้านวัตถุดิบกับประเทศเพื่อนบ้านและลดระดับ การผลิตสินค้าขั้นปฐมที่สูญเสียขีดความสามารถในการแข่งขัน ลงสู่ระดับที่จำเป็นสำหรับการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหารและพลังงานจัดระบบการผลิตให้สอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่และ ความต้องการของตลาดตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำทั้งด้านกายภาพและเศรษฐกิจ รวมทั้งส่งเสริม การรวมกลุ่มทางการเกษตรจากกิจการเจ้าของคนเดียวเป็นการประกอบการในลักษณะสหกรณ์ ห้างหุ้นส่วน และบริษัทเพื่อให้เกิดการประหยัดจากขนาด พิจารณาพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับศักยภาพ ของพื้นที่และแหล่งน้ำใช้เทคโนโลยีการผลิตในระดับที่เหมาะสม ใช้กลไกตลาดในการป้องกัน ความเสี่ยงตลอดจนส่งเสริมและเร่งขยายผลแนวคิดการทำเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง และระบบเกษตรกรรมยั่งยืนปรับโครงสร้างการผลิตภาคบริการ โดยเร่งพัฒนาระบบ คมนาคมขนส่งให้เกิดความเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศเร่งพัฒนา ท่าเทียบเรือขนาดใหญ่เพื่อรองรับการเติบโตของการท่องเที่ยวทางทะเล ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมและทันสมัยทั้งการควบคุมกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับ การท่องเที่ยว และส่งเสริมการท่องเที่ยวและกำหนดและจัดทำกฎหมายเพื่อยกระดับมาตรฐาน การท่องเที่ยวของไทยสู่สากลและรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สามารถแข่งขันได้ใน ระดับนานาชาติ รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่ในลักษณะกลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยว โดยสนับสนุน

การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงทั้งทางกายภาพ วิถีชีวิต/วัฒนธรรมท้องถิ่น และกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนส่งเสริมการสร้างเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียน ทั้งประเทศที่มีพรมแดนติดกันและประเทศที่มีโครงข่ายคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงกันเพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมทั้งระบบ

พัฒนาต่อยอดอุตสาหกรรมอนาคตเพื่อเป็นแหล่งการถ่ายเทเทคโนโลยี เชื่อมโยงการผลิตกับอุตสาหกรรมที่เป็นฐานรายได้ประเทศและเป็นกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้เข้าสู่การเป็นศูนย์กลางการผลิตและบริการทั้งในระดับอนุภูมิภาคและในภูมิภาคอาเซียนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการขยายตัวด้านการค้าการลงทุน เช่น โลจิสติกส์และพลังงาน รวมทั้งปัจจัยสนับสนุนการลงทุนอื่นๆ เช่น ลดอุปสรรคการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ เป็นต้น ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ทั้งภาคการผลิต การตลาด การบริหารจัดการการเงิน และโลจิสติกส์ เชื่อมโยงเศรษฐกิจดิจิทัลในการอำนวยความสะดวกทางการค้าการลงทุนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ และสนับสนุนการลงทุนเพื่อสร้างเศรษฐกิจและสังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ การลงทุนที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การประหยัดพลังงานและการใช้พลังงานทดแทน การลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาเชิงพาณิชย์ การจัดตั้งสำนักงานใหญ่ข้ามประเทศ บริษัทการค้าระหว่างประเทศ รวมทั้งการให้ความสำคัญเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมและการตอบแทนผู้สังคมขององค์กรและกิจการเพื่อสังคม

2. การพัฒนาศักยภาพคนตามช่วงวัยและการปฏิรูประบบเพื่อสร้างสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

2.1 การพัฒนาศักยภาพคนในทุกช่วงวัยให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศโดยช่วงวัยเด็กตั้งแต่แรกเกิดให้มีพัฒนาการที่สมวัยในทุกด้าน วัยเรียน วัยรุ่นให้มีทักษะการเรียนรู้ ทักษะชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นภายใต้บริบทสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม วัยแรงงานให้มีการพัฒนาระดับสมรรถนะฝีมือแรงงานเพื่อสร้างผลิตภาพเพิ่มให้กับประเทศ วัยผู้สูงอายุให้มีการทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพและประสบการณ์ มีรายได้ในการดำรงชีวิต มีการสร้างเสริมและฟื้นฟูสุขภาพเพื่อป้องกันหรือชะลอความทุพพลภาพและโรคเรื้อรังต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดภาระแก่ปัจเจกบุคคล ครอบครัว และระบบบริการสุขภาพ

2.2 การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึงโดย

2.2.1 ปฏิรูประบบบริหารจัดการทางการศึกษา โดยปรับระบบบริหารจัดการการศึกษาใหม่เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ (Accountability)

2.2.2 ปฏิรูประบบการคลังด้านการศึกษา เพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพ การจัดการศึกษาโดยการจัดสรรงบประมาณตรงสู่ผู้เรียน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคเอกชนใน การจัดการศึกษา

2.2.3 พัฒนาคุณภาพครูระบบตั้งแต่กระบวนการผลิต สรรหาและการคัดเลือก ให้ได้คนดีคนเก่ง รวมทั้งระบบการประเมินและรับรองคุณภาพที่เน้นผลลัพธ์จากตัวผู้เรียน

2.2.4 ปฏิรูประบบการเรียนรู้ โดยมุ่งจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสมรรถนะ กำลังคนทั้งระบบการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมศึกษาจนถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาสื่อเพื่อการ เรียนรู้ ปรับหลักสูตรและผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของ ตลาด การวิจัยและการใช้เทคโนโลยีและสื่อเพื่อการเรียนรู้

2.3 การพัฒนาด้านสุขภาพ โดยส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทาง การแพทย์เพื่อรองรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุทั้งในด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพและที่อยู่อาศัยสำหรับ ผู้สูงอายุ ขยกระดับการบริหารจัดการระบบสุขภาพเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความยั่งยืนใน ระยะยาว โดยพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารทรัพยากรด้านสาธารณสุข บูรณาการ ระบบหลักประกันสุขภาพภาครัฐให้เกิดความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากร และส่งเสริมการอภิบาลระบบสุขภาพในรูปแบบเครือข่ายที่มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันพัฒนาศักยภาพ ของประเทศไทยสู่การเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติทั้งในด้านศูนย์กลางบริการสุขภาพ (Medical Service Hub) ศูนย์กลางบริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Hub) ศูนย์กลางยาและผลิตภัณฑ์เพื่อ สุขภาพ (Product Hub) และศูนย์กลางบริการวิชาการและงานวิจัย (Academic Hub) เพื่อนำรายได้ กลับมาใช้ยกระดับคุณภาพบริการสาธารณสุขในประเทศรวมทั้งส่งเสริมการให้ความสำคัญกับ มิติสุขภาพในทุกนโยบายสาธารณะ (Health in All Policies) เพื่อให้การขับเคลื่อนนโยบายของทุก ภาคส่วนตระหนักถึงผลกระทบของนโยบายสาธารณะที่มีต่อสุขภาพของประชาชน

2.4 การสร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการดำรงชีพในสังคมสูงวัย โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและความจำเป็นทางกายภาพให้เหมาะกับวัย และการพัฒนาระบบ การดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบที่หลากหลายทั้งในด้านการจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมอย่าง บูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพและ ความพร้อมให้เป็นต้นแบบของการดูแลผู้สูงอายุเพื่อขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น ตลอดจนการพัฒนา นวัตกรรมในการใช้ชีวิตประจำวันสำหรับผู้สูงอายุ

3. การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

3.1 การยกระดับรายได้และสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ มุ่งเน้นการเพิ่มผลิต ภาพแรงงานโดยสนับสนุนให้แรงงานมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้และพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานอย่าง

มีมาตรฐานปรับ โครงสร้างค่าจ้างแรงงานให้ชัดเจนและสะท้อนทักษะฝีมือแรงงานอย่างแท้จริง
เร่งผลักดันให้การใช้ระบบมาตรฐานคุณวุฒิวิชาชีพและมาตรฐานฝีมือแรงงานในทางปฏิบัติอย่าง
เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ เพิ่มผลิตภาพทางการผลิตของเกษตรกรรายย่อย โดยสนับสนุนการวิจัยและ
พัฒนาและการผลิตทางการเกษตรที่สอดคล้องกับพื้นที่ สร้างหลักประกันรายได้แทนการอุดหนุน
ด้านราคาสินค้าเกษตร ลดต้นทุนทางการเกษตรโดยสนับสนุนปัจจัยการผลิต

3.2 การจัดบริการทางสังคมให้ทุกคนตามสิทธิขั้นพื้นฐานและเน้นการสร้าง
ภูมิคุ้มกัน

ระดับปัจเจก

3.2.1 พัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพและมีช่องทางการเข้าถึง
อย่างหลากหลายโดยเฉพาะระบบบริการสาธารณสุขและการศึกษาขั้นพื้นฐาน สวัสดิการสังคมและ
กระบวนการยุติธรรม

3.2.2 สนับสนุนการจัดหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยและการเข้าถึงระบบ
สาธารณสุขปึกอก กำหนดเป็นนโยบายที่อยู่อาศัยแห่งชาติและเมื่อนำอยู่ พัฒนาโครงการที่อยู่อาศัย
แก้ปัญหาชุมชนแออัดในเมืองโดยดำเนินการร่วมกับภาคธุรกิจเอกชน

3.2.3 การจัดรูปแบบสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็นและเหมาะสมตาม
กลุ่มเป้าหมาย (Customized Welfare) ที่คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน โดยมี
แนวทางการรับภาระค่าใช้จ่ายร่วมกัน (Cost Sharing)

3.3 การสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร โดยปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร
สนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยที่ไร้ที่ดินทำกินและยากจน ได้มีที่ดินเป็นของตนเองหรือมีสิทธิทำกิน
ในที่ดินปฏิรูประบบการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบและเข้าถึงพื้นที่เป้าหมายได้อย่างแท้จริง
ด้วยการผลักดัน พรบ. ทรัพยากรน้ำ และบูรณาการแผนงานและงบประมาณร่วมกันของหน่วยงาน
และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม รวมทั้งปรับ โครงสร้างภาษีที่เป็นธรรม เช่น ภาษีที่ดินและสิ่งปลูก
สร้าง ภาษีมรดก และภาษีสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3.4 การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน
และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมโดยการเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งด้าน
กฎหมายให้แก่ประชาชน รวมทั้งการปรับปรุงและบังคับใช้กฎหมายเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ
เช่น กฎหมายป่าชุมชน กฎหมายภาษีมรดก กฎหมายที่ดิน เป็นต้น

4. การรองรับการเชื่อมโยงภูมิภาคและความเป็นเมือง

4.1 การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกของเมือง

เตรียมความพร้อมรองรับความเป็นเมือง ทั้งด้านการบริหารจัดการด้านผังเมือง ด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ระบบคมนาคมขนส่ง ระบบบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ระบบการศึกษาและระบบสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานมีคุณภาพ และเพียงพอต่อความต้องการของคนในเมือง รวมทั้งเสริมสร้างความสามารถในการบริหารจัดการเมืองตามระดับการพัฒนา

4.2 การพัฒนาด้านการขนส่งและโลจิสติกส์เชื่อมโยงกับเพื่อนบ้าน

ส่งเสริมและเร่งรัดการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการโลจิสติกส์ของประเทศ เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศทั้งด้านการค้าการลงทุน และการบริการ โดยคำนึงถึงการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Logistics) สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือในห่วงโซ่อุปทาน และปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบ รวมทั้งปรับลดกระบวนการด้านอำนวยความสะดวกทางการค้าขนส่ง และโลจิสติกส์ให้มีความสะดวกและมีประสิทธิภาพต่อภาคธุรกิจอย่างแท้จริง

4.3 การส่งเสริมการลงทุนการค้าชายแดนและการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

ให้ความสำคัญกับนโยบายส่งเสริมการลงทุนและการค้าชายแดนเพื่อดึงดูดให้นักลงทุนในภูมิภาคเข้ามาลงทุนในไทยและประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งส่งเสริมการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดน โดยให้ความสำคัญกับการลงทุน โครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการลงทุนและสิทธิประโยชน์ การบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว และการให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกด้านการค้าชายแดนและการผ่านแดนระหว่างไทยกับประเทศในภูมิภาคมากขึ้น

5. การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

5.1 การรักษาทุนทางธรรมชาติเพื่อการเติบโตสีเขียวใช้ประโยชน์จากทุนธรรมชาติ

โดยคำนึงถึงขีดจำกัดและศักยภาพในการฟื้นตัว ปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยสนธิกำลังของทุกภาคส่วนนำระบบสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ บังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม เพิ่มพื้นที่ป่าไม้โดยส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจระยะยาว อนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนและแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม รวมทั้งผลักดันแนวทางการประเมินมูลค่าของระบบนิเวศและการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ จัดสรรที่ดินให้แก่ผู้ยากไร้ กระจายการถือครองที่ดิน จัดทำฐานข้อมูลที่ดินเพื่อการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การจัดเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า กำหนดเพดานการถือครองที่ดินที่เหมาะสม และกำหนดมาตรการป้องกันการถือครองที่ดินของคนต่างชาติ บริหารจัดการน้ำเพื่อให้เกิดความยั่งยืน บูรณาการระหว่างหน่วยงานอย่างเป็นระบบ สร้างศูนย์ข้อมูลทรัพยากรน้ำ จัดตั้งองค์กรบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ เช่น คณะกรรมการลุ่มน้ำ และองค์กรผู้ใช้น้ำ กลุ่มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ลดความขัดแย้งเชิงนโยบายระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางทอเทียวก การประมงและวิถีชีวิต

ของชุมชนบริหารจัดการแร่โดยกำหนดปริมาณที่เหมาะสมในการนำแร่มาใช้ประโยชน์ คำนึงถึงความจำเป็นและมูลค่าในอนาคตบังคับใช้มาตรการควบคุมผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ที่ก่อมลพิษต่อสภาพแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชน

5.2 การส่งเสริมการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างระบบหมุนเวียนวัสดุที่ใช้แล้วที่มีประสิทธิภาพ ขับเคลื่อนสู่ Zero Waste Society ผ่านมาตรการต่าง ๆ เช่น การปฏิรูประบบภาษีและค่าธรรมเนียมเพื่อสิ่งแวดล้อมการศึกษาเพื่อสิ่งแวดล้อมมาตรฐานและฉลากสินค้า เป็นต้น

5.3 การส่งเสริมการผลิตการลงทุนและการสร้างงานสีเขียวเพื่อยกระดับประเทศสู่เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมสีเขียว ส่งเสริมผู้ประกอบการให้สามารถปรับระบบห่วงโซ่อุปทานหรือห่วงโซ่มูลค่าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Supply Chain/Green Value Chain) ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมภาคบริการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย เพื่อให้ประเทศไทยมีศักยภาพให้มีความก้าวหน้ามากขึ้นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

5.4 การจัดการมลพิษและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้วยการเร่งรัดการควบคุมมลพิษทั้งทางอากาศ ขยะ น้ำเสีย และของเสียอันตราย ที่เกิดจากการผลิตและบริโภค เพื่อสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับประชาชนเร่งรัดแก้ไขปัญหาการจัดการขยะเป็นลำดับแรก โดยส่งเสริมให้เกิดกลไกการคัดแยกขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ให้มากที่สุด เร่งกำจัดขยะมูลฝอยตกค้างสะสมในสถานที่กำจัดในพื้นที่วิกฤตสร้างรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายที่เหมาะสม เน้นการแปรรูปเป็นพลังงาน สร้างวินัยของคนในชาติมุ่งสู่การจัดการที่ยั่งยืน โดยให้ความรู้แก่ประชาชน และการบังคับใช้กฎหมาย

5.5 การพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ผลักดันการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอาเซียนหาแนวทางการร่วมมือกับอาเซียนและอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงในประเด็นการขนส่งข้ามพรมแดนการเคลื่อนย้ายแรงงานการบริหารจัดการพลังงานและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

5.6 การเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ เพิ่มขีดความสามารถในการรับมือและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพิ่มศักยภาพในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้กับทุกภาคส่วน ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมเพื่อลดผลกระทบและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พัฒนาระบบฐานข้อมูลและระบบการเตือนภัยตลอดจนส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับการป้องกันน้ำท่วม วางแผนป้องกันเมืองและพื้นที่ชายฝั่ง

พัฒนาเมืองที่สามารถปรับตัวและยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Resilience City) การให้บริการของระบบนิเวศ ส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชนในการรับมือภัยพิบัติ โดยสร้างแนวป้องกันตามธรรมชาติ และการจัดทำแผนธุรกิจต่อเนื่อง รวมทั้งการพัฒนากระบวนการจัดการภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพพร้อมรองรับแนวโน้มการเกิดภัยพิบัติที่รุนแรงในอนาคต

6. การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ

6.1 การสร้างความโปร่งใสในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติราชการ โดยให้มีช่องทางให้ทุกภาคส่วนสามารถเข้าถึง เข้าตรวจสอบข้อมูลของราชการและร้องเรียนได้ เช่น ข้อมูลการประกวดราคาจัดซื้อจัดจ้าง โครงการของทางราชการ ข้อมูลการประมูลโครงการ ผู้ชนะการประมูล และราคาปิดประมูล ข้อมูลความก้าวหน้าตามกระบวนการยุติธรรม เช่น คดีที่ไม่ดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาล คดีทุจริตคอร์รัปชันและคดีที่ประชาชนให้ความสนใจในแต่ละยุคสมัย ฯลฯ

6.2 การพัฒนาบุคลากรภาครัฐให้มีความเป็นมืออาชีพและเพียงพอต่อการขับเคลื่อนภารกิจภาครัฐร่วมกับภาคเอกชนและภาคประชาสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้ระบบราชการเล็กกระทัดรัดแต่มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพสูง

6.3 การสร้างรูปแบบการพัฒนาอปท. ให้เหมาะสม สามารถรับมือการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นแกนหลักในการประสานเครือข่ายและเชื่อมโยงภาคส่วนต่างๆ ในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.4 การสร้างระบบตรวจสอบติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพสร้างผลงานที่มีคุณภาพ รวดเร็วและน่าเชื่อถือ สามารถเป็นเครื่องมือให้กับคณะรัฐมนตรีประกอบการตัดสินใจในเชิงนโยบายได้โดยเฉพะอย่างยิ่งการติดตาม ประเมินผลโครงการใหญ่ ๆ ที่มีการใช้จ่ายงบประมาณเป็นจำนวนมาก และเป็นโครงการที่มีผลกระทบในวงกว้าง

แผนพัฒนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (พ.ศ. 2557-2560)

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และประเด็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัด ระหว่างปี พ.ศ. 2557 - 2560 ไว้ดังนี้

วิสัยทัศน์ : เมืองท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า สัมผัส มะพร้าวที่หนึ่งของโลก สังคมแห่งมิตรไมตรี

พันธกิจ

1. พัฒนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ให้เป็นเมืองท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าบนพื้นฐานเอกลักษณ์ของจังหวัด

2. ผลักดันจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันการผลิต การแปรรูปสับปะรด มะพร้าว และสินค้าเกษตรสู่ตลาดโลก
3. จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นสังคมที่มีความมั่นคงและมีคุณภาพตามวิถีและ ภูมิปัญญาไทย
4. สร้างความสมดุลในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. สร้างระบบสนับสนุนการบริหารเศรษฐกิจอย่างสร้างสรรค์พร้อมรับประชาคม อาเซียนและประชาคมโลก

ประเด็นยุทธศาสตร์

1. เสริมสร้างความโดดเด่นด้านการท่องเที่ยวบนพื้นฐานเอกลักษณ์ของจังหวัด
2. เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในด้านการผลิตและแปรรูปสับปะรด มะพร้าว และสินค้าเกษตรสู่ตลาดโลก
3. เสริมสร้างความมั่นคงและสังคมคุณภาพตามวิถีภูมิปัญญาไทย
4. เสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สมดุล
5. เสริมสร้างระบบสนับสนุนการบริหารเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน ที่สร้างสรรค์เข้าสู่ ประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก

การพัฒนาชุมชนในพื้นที่อำเภอกุยบุรี

กุยบุรีเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งแยกออกมาจากอำเภอเมือง ประจวบคีรีขันธ์ และได้รับจัดตั้งเป็นอำเภอเมื่อ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2506 โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอสามร้อยยอด ทิศตะวันออก จรดอ่าวไทย ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเมือง ประจวบคีรีขันธ์ และทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตตะนาวศรี (ประเทศพม่า)

อำเภอกุยบุรีแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 ตำบล 47 หมู่บ้าน ประกอบด้วยองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลกุยบุรี ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลกุยบุรีและ บางส่วนของตำบลกุยเหนือ เทศบาลตำบลไร่ใหม่ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลสามกระชาย องค์กรบริหารส่วนตำบลกุยบุรี ครอบคลุมพื้นที่ตำบลกุยบุรี (นอกเขตเทศบาลตำบลกุยบุรี) องค์กรบริหารส่วนตำบลกุยเหนือ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลกุยเหนือ (นอกเขตเทศบาลตำบลกุยบุรี) องค์กรบริหารส่วนตำบลเขาแดงครอบคลุมพื้นที่ตำบลเขาแดงทั้งตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล ดอนยายหนูครอบคลุมพื้นที่ตำบลดอนยายหนูทั้งตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล สามกระชาย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสามกระชาย (นอกเขตเทศบาลตำบลไร่ใหม่) และองค์กรบริหารส่วนตำบล หาดขาม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหาดขามทั้งตำบล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กวิพัฒน์ สุขแจ่ม (2547 : 134-138) ได้ทำการวิจัยเรื่องทุนทางสังคมกับการแก้ไขปัญหาเสพติด : กรณีศึกษาบ้านคลองจรเข้ชั้นน้อย ตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาเสพติดได้ผลสำเร็จ กระบวนการทุนทางสังคมก่อให้เกิดพลังที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยปัจจัยภายในต่าง ๆ อาทิความเข้มแข็งของผู้นำ ค่านิยมที่ดีงามของคนในชุมชน และการประสานกับหน่วยงานภายนอกเข้ามาร่วม เพื่อก่อให้เกิดเป็นพลังทางสังคมในการขับเคลื่อนชุมชน ให้สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพได้มากยิ่งขึ้น ปัจจัยภายในที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง ได้แก่ ผู้นำธรรมชาติ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกที่สามารถดูแลชุมชนอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นแกนนำที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดให้เกิดความยั่งยืนได้ ส่วนปัจจัยภายนอกที่สำคัญ คือ วิทยากรกระบวนการที่นำเอาองค์ความรู้ใหม่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีและมีการสร้างการยอมรับของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหาเสพติดอยู่ที่ความศรัทธาและความไว้วางใจต่อกัน

ศุภานัน สิริสิทธิ์ และคณะ (2553 : 149-162) ได้ศึกษาทุนทางสังคมของโรงเรียนเขตพื้นที่บริการการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรณีศึกษาเขตคูสิต ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนในเขตคูสิตมีทุนทางสังคม 4 ด้าน คือ 1) ทุนมนุษย์ ได้แก่ ความสามารถพิเศษด้านคอมพิวเตอร์ กีฬา ดนตรีไทย และศิลปะ ความรู้กฎ กติกา ข้อบังคับและระเบียบของโรงเรียนประสบการณ์จากการเป็นวิทยากร และค่านิยมในการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่และปฏิบัติตามตามระเบียบ สำหรับทุนมนุษย์ด้านจิตใจที่พบในระดับมาก ได้แก่ ความรู้สึกดีใจในการให้ความช่วยเหลือคนอื่น ความสุขสดชื่นกับครอบครัว ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในอาชีพการงาน ความคิดเชิงบวกและมองโลกในแง่ดี ความสนุกสนานกับเพื่อนร่วมงานและความสามารถในการทำตัวเป็นกลาง 2) ทุนวัฒนธรรม ได้แก่ การแสดงความเคารพผู้อาวุโส / ทักทายด้วยการไหว้ ประเพณี ไหว้ครู ประเพณีทางพุทธศาสนา ประเพณีลอยกระทงและความสามัคคี 3) ทุนภูมิปัญญา ได้แก่ การทำโครงการปลูกป่า/ปลูกต้นไม้ในโรงเรียน การอนุรักษ์พันธุ์ไม้/การทำสวนพฤกษศาสตร์ องค์ความรู้ฝังลึกจากการทำงาน และองค์ความรู้จากการอยู่ร่วมกันฉันพี่น้องและผู้อาวุโส) ทุนสถาบัน ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสถานศึกษาอื่น องค์การภาครัฐ ชุมชน ผู้ปกครอง องค์กรเอกชน ศาสนสถาน คณะกรรมการโรงเรียน และศิษย์เก่า

ชัชรียา หล่อเจริญ (2553 : 99-105) ได้วิจัยเรื่องทุนทางสังคมในการพัฒนาโรงเรียน นายร้อยตำรวจ ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบทุนทางสังคมของโรงเรียนนายร้อยตำรวจประกอบด้วย 6 ด้าน คือ ด้านการต่างตอบแทนกัน ด้านการมีวัฒนธรรม บรรทัดฐาน/จารีต ด้านเครือข่าย ด้านความไว้วางใจ ด้านการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และด้านการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ทุนทางสังคมของโรงเรียนนายร้อยตำรวจโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการต่างตอบแทนกันด้านการมีวัฒนธรรมบรรทัดฐานจารีต ด้านเครือข่ายด้านความไว้วางใจและด้านการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อยู่ในระดับสูง ตามลำดับ ส่วนด้านการแลกเปลี่ยนข่าวสารอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบทุนทางสังคมของโรงเรียนนายร้อยตำรวจจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ทุนทางสังคมของโรงเรียนนายร้อยตำรวจจำแนกตามสังกัดกองบังคับการในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ยกเว้นเมื่อจำแนกตามเพศ อายุ ระยะเวลาในการรับราชการ ชั้นยศ และตำแหน่ง มีทุนทางสังคมไม่แตกต่างแนวทางการนำทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนาโรงเรียนนายร้อยตำรวจ พบว่า ยังไม่มีการนำทุนทางสังคมมาประกอบการพิจารณากำหนดการวางแผน การกำหนดควิสัยทัศน์ และการกำหนดยุทธศาสตร์หรือนโยบายของโรงเรียนนายร้อยตำรวจ จึงควรดำเนินการพัฒนาทุนทางสังคมของโรงเรียนนายร้อยตำรวจให้เป็นรูปธรรม และเน้นให้เห็นความสำคัญ

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม (2553 : 2-34) ได้ศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ ชุมชนเป็นฐานในชุมชนประสภภัยพิบัติสีนามิ กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา พบว่า การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชน ที่ได้รับผลจากการประสภภัยพิบัติสีนามิอย่างเฉียบพลันนั้น ชาวบ้านต้องต่อสู้กับวิกฤติผ่านกระบวนการเรียนรู้จนสามารถพลิกวิกฤติเป็นโอกาสได้ เกิดการรวมตัวของชาวบ้านทั้งที่บ้านน้ำเค็มและบ้านในไร่ซึ่งส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกัน มีผู้นำที่เอาจริงเอาจัง อันส่งผลให้เกิดกลุ่มคนที่ทำงานที่เข้มแข็งเพื่อชุมชน มีการบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างเป็นระบบ มีแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนโดยใช้ วิธีการให้ชุมชนมีส่วนร่วมมีการจัดตั้งธนาคารชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชนตั้งแต่ เกิดจนตายโดยชุมชนเอง การจัดตั้งสหกรณ์เพื่อที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านน้ำเค็ม รวมถึงการเกิดกลุ่มออมทรัพย์ของบ้านในไร่เพื่อการออมและให้สินเชื่อเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาเพื่อเพิ่มอาชีพรายได้ของชุมชน สำหรับหรับแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนที่แตก สลายเพราะภัยพิบัติธรรมชาติ เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีข้อเสนอหลายประการ ได้แก่ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน การพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ การสร้างเครือข่ายชุมชนในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างผู้นำที่มีปัญญา มีแผนการพัฒนาชุมชนที่มาจาก การมีส่วนร่วม

ของชุมชน การสร้างให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการกินและอยู่แบบพอเพียง ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในชุมชนด้วย

บุษยรินทร์ ศิลาภรณ์บุญ (2553 : 113-124) ได้ศึกษาผลของการนำทุนทางสังคมมาใช้ ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาบ้านศรีจอมแจ้ง หมู่ 1 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนบุคคล ทุนองค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ทุนเครือข่าย ทุนทางเศรษฐกิจและ ทุนการศึกษา การเรียนรู้ ทุนเหล่านี้ชุมชนบ้านศรีจอมใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนและองค์กร ให้เกิดการเข้มแข็งมั่นคง และยั่งยืนทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการ เรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน และผลของการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ในการ พัฒนาชุมชนทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมากและมีประสิทธิภาพสามารถปรับตัวให้ เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถนำไปต่อรองกับภายนอกชุมชนได้ ผลของการนำ ทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งพากันและการอยู่ร่วมกันแบบที่แบบ นื่องและแบบเครือญาติ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนก็สามารถช่วยเหลือกันแก้ไขปัญหาได้เป็น อย่างดีทำให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคีและเกิดความเข้มแข็งภายในชุมชนบ้านศรีแจ้ง

ศรศิริ บุญศรี (2554 : 81-85) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับความ สุขของประชาชนตำบลศิระทอง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า ระดับปัจจัยทุน ทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับปัจจัยทุนทาง สังคมด้านกลุ่มและเครือข่าย ด้านความไว้วางใจ ด้านกิจกรรมและความร่วมมือ ด้านอำนาจหน้าที่ และกิจกรรมทางการเมืองอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ระดับความสุขของ ประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ระดับความสุขของ ประชาชนด้านรายได้ ด้านการงานและด้านสังคมและเพื่อนฝูงอยู่ในระดับปานกลาง มีเพียงความสุข ของประชาชนด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านสุขภาพ ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล ด้านค่านิยม ส่วนบุคคลที่อยู่ในระดับสูง การทดสอบสมมติฐานพบว่า ทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ในระดับ ปานกลางและเป็นไปในทิศทางเดียวกับความสุขของประชาชน และปัจจัยทางสังคมที่สามารถ ทำนายความสุขของประชาชนได้ดีที่สุดคือ ทุนทางสังคมด้านความสมานฉันท์ทางสังคมและ ทุนทางสังคมด้านกิจกรรมและความร่วมมือ

อาทิตย์ บุคคาดวง (2554 : 127-129) ได้ศึกษาความสามารถในการนำทุนทางสังคม ออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชน บ้านบางไพรมีทุนทางสังคมที่เด่นชัดที่สุด คือ เครือข่ายทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง มีผลงานและ รางวัลมากมาย รองลงมา คือ ความรู้และภูมิปัญญา โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพ อันดับ 3 คือ

ความเห็นอกเห็นใจต่างตอบแทน เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน ซึ่งมีการแสดงให้เห็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันโดยมีการนำทุนทางสังคมไปใช้ใน 3 ระดับ คือ 1) ระดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต และครอบครัวของตนเอง 2) ประโยชน์ต่อกลุ่มหรือเครือข่ายการประกอบอาชีพและการประกอบการและ 3) กลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยรวม ซึ่งปัญหาอุปสรรคที่พบในนำเอาทุนทางสังคมออกมาใช้ ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในผลประโยชน์ทางธุรกิจและการสนับสนุนแบบเลือกปฏิบัติ ปัญหาคนทำงานสังคมมีน้อยปัญหาความปลอดภัยจากนอกชุมชนและในการที่ทำให้ชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์และสภาพที่ชุมชนพึงปรารถนาได้นั้นจะต้องอาศัยกระบวนการในการขับเคลื่อนได้แก่ การสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกัน การค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมในชุมชนที่เหมาะสม การสร้างผู้นำหรือแกนนำเพิ่มขึ้น การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การลงมือทำอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐและเอกชน การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และมีการขยายผล

ณัฐชยา ศิวเงิน (2554 : 193-204) ได้วิจัยเรื่องบทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาขาว ตำบลปลาขาว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาขาว ได้แก่ ทุนทางสังคมในรูปแบบทรัพยากรมนุษย์ (สมาชิกในชุมชนและผู้นำชุมชน) กลุ่ม/องค์กรในชุมชน ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และระบบความสัมพันธ์ในชุมชน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งความรักใคร่สามัคคีของคนในชุมชน สร้างบรรทัดฐานในการปฏิบัติตนของคนในชุมชน การเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน เพิ่มศักยภาพในการทำงานต่าง ๆ ซึ่งส่งเสริมพัฒนาระบบภูมิคุ้มกันทางสังคมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เกิดการสร้างสุขภาวะที่ดี คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรท้องถิ่น เกิดเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนทำให้ชุมชนสามารถปรับตัว แก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนาชุมชนทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้จนนำไปสู่การดำรงของชุมชนอย่างยั่งยืนซึ่งสรุปได้ว่าทุนทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านสะเดียงสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านสะเดียงได้เป็นอย่างดี

นุทิศ เอี่ยมใส (2555 : 108-109) ได้ทำการวิจัยเรื่องทุนทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่พัฒนาความเข้มแข็งในชุมชนบ้านสะเดียงตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านสะเดียงอยู่ในระดับมาก 4 มิติ จาก 5 มิติ ได้แก่ มิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือ มิติด้านความสามัคคีทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคม ความขัดแย้งและความรุนแรง มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย และมิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมืองส่วนมิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นอยู่ในระดับปานกลาง

เพียงด้านเดียวโดย มิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือกันในชุมชนบ้านสะเดียงมีการจัดงานสำคัญตามประเพณี กิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมพัฒนาชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนบ้านสะเดียง ได้ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างดี มิติด้านความสามัคคีกันทางสังคม อยู่ร่วมกันในสังคม ความขัดแย้งและความรุนแรงสมาชิกภายในชุมชนบ้านสะเดียง มีความสามัคคีกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีความสนิทสนมกันในระดับมาก มีการเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่ระหว่างกัน และมีการเข้าร่วมในงานสังคมในชุมชน อีกทั้งมีระดับความปลอดภัยในชุมชนมาก มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย ชุมชนบ้านสะเดียงมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ต่อส่วนรวมซึ่งมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานโดยสมาชิกกลุ่มได้เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่ม อีกทั้งชุมชนสะเดียงมีเครือข่ายภายในชุมชนสูง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนสมาชิกในชุมชน และมีการติดต่อประสานงานเพื่อประชุมและทำกิจกรรมร่วมกันกับกลุ่มภายนอกชุมชน มิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมืองสมาชิกในชุมชนได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และได้ชักชวนเพื่อนบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน อีกทั้งมีการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เมื่อมีการเลือกตั้งและไปฟังปราศรัยของนักการเมืองทุกระดับท้องถิ่น และระดับชาติ นอกจากนี้ในมิติด้านความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งอยู่ในระดับปานกลางนั้น สมาชิกในชุมชนมีระดับความไว้วางใจต่อบุคคลในชุมชนเดียวกันในระดับปานกลางแต่เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พบว่าสมาชิกในชุมชนบ้านสะเดียงมีการให้ความช่วยเหลือโดยการสละกำลังกายเพื่อดำเนินกิจกรรมของโครงการที่มีประโยชน์ต่อชุมชน และมีการเยี่ยมเยียนให้ความช่วยเหลือครอบครัวภายในชุมชนทั้งด้านกำลังกายและด้านการเงิน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยของนักวิชาการต่าง ๆ ดังนี้ เพื่อกำหนดตัวแปรอิสระและตัวแปรตามที่ใช้เป็นกรอบการวิจัย ดังนี้

ตัวแปรอิสระได้สังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ดังตารางที่ 2.1 และ 2.2 ดังนี้

ตารางที่ 2.1 การสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

นักวิชาการ	ข้อค้นพบ
สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา (2549 : 16)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทุนมนุษย์ 2. ทุนที่เป็นสถาบัน 3. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม 4. ทุนที่เป็นองค์ความรู้
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549 : 3-4)	<ol style="list-style-type: none"> 1. คน 2. สถาบัน 3. วัฒนธรรม 4. องค์ความรู้
นฤมล อุบลทิพย์ (2553 : 3-4)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทุนมนุษย์ 2. ทุนที่เป็นสถาบัน 3. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม 4. ทุนทรัพยากรธรรมชาติ
สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต (2554 : 13)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทุนมนุษย์ 2. ทุนที่เป็นสถาบัน 3. ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม
ขนิษฐา นันทบุตร (2551)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทุนคน 2. ทุนเครือข่ายทางสังคมหรือกลุ่มคน 3. ทุนเงิน 4. ทุนทรัพยากร 5. ทุนภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี

ตารางที่ 2.2 สรุปการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

ข้อค้นพบทุนทางสังคม	นักวิชาการต่าง ๆ					ความถี่
	สำนักงาน เลขาธิการ วุฒิสภา (2549)	สำนักงาน คณะกรรมการ พัฒนาการ เศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ (2549)	นฤมล อุบล ทิพย์ (2553)	สำนักพัฒนา สังคม และคุณภาพ ชีวิต (2554)	ชนิษฐา นันท์ บุตร (2551)	
1. ทุนมนุษย์	√	√	√	√	√	5
2. ทุนสถาบัน	√	√	√	√		4
3. ทุนทางปัญญาและ วัฒนธรรม	√	√	√	√	√	4
4. ทุนทางทรัพยากร ธรรมชาติ			√		√	2
5. ทุนเงิน					√	1
6. ทุนเครือข่ายทาง สังคมหรือกลุ่มคน					√	1

จากตารางที่ 2.2 ผู้วิจัยสรุปข้อค้นพบการบริหารทุนทางสังคมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งสังเคราะห์แนวคิดของสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา (2549 : 16) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549 : 3-4) นฤมล อุบลทิพย์ (2553 : 3-4) สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต (2554 : 13) และชนิษฐา นันท์บุตร (2551) ดังนี้

1. ด้านทุนมนุษย์ คือ ความมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคมที่มีคุณภาพ มีความรู้ สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย และความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการรวมกลุ่มเพื่อทำประโยชน์ให้ส่วนรวม

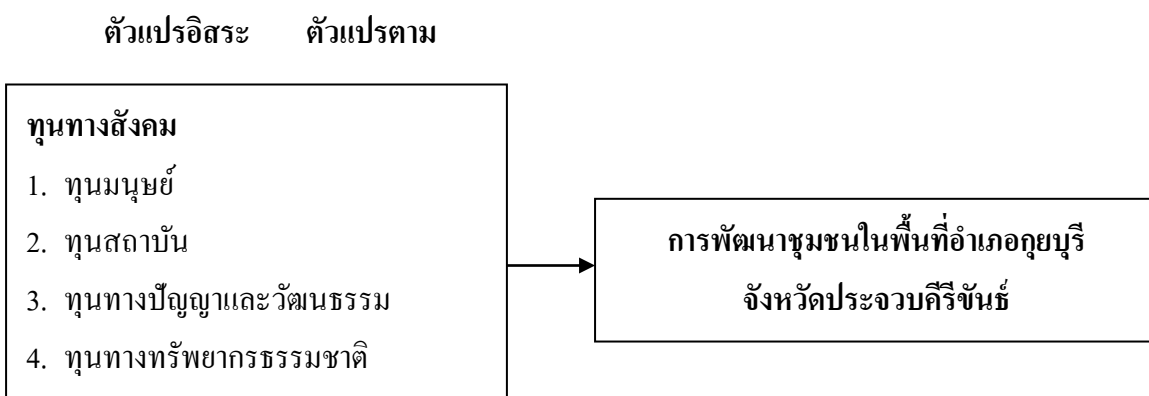
2. ด้านทุนสถาบัน คือ การรวมตัวของกลุ่มคนเป็นองค์กรที่มีความศรัทธาความเชื่อมั่น และมีจิตสำนึกร่วมกันมุ่งมั่นในสิ่งเดียวกันเพื่อพัฒนาสังคม ชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการรวมกลุ่มและสถาบันทางสังคม เป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนความเป็นกลุ่มก้อน

ทำให้มีศักยภาพและพลังที่จะช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน ตัวอย่างของทุนสถาบันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ กลุ่มอาชีพวัด โรงเรียน สถาบันครอบครัว รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สถานีอนามัย สถานีตำรวจ เป็นต้น

3. ด้านทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม คือ การนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคล ชุมชนภูมิปัญญา ปราชญ์ท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการนำไปพัฒนาเป็นจารีตประเพณีวัฒนธรรม นำไปสู่การใช้ประโยชน์และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเองได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีไทย สถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมทั้งระบบคุณค่าเช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ ภูมิปัญญา จารีตประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สั่งสมสืบทอดกันมา เป็นสายใยของความผูกพัน เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่ สามัคคีเป็นหมู่เหล่า มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกัน เป็นสิ่งที่ภูมิใจคนอยู่ในกรอบจริยธรรมคุณธรรมเป็นตัวช่วยสนับสนุนการทำกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน

4. ด้านทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน และชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ของป่า ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน เป็นตัวเชื่อมโยงให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเครือข่ายร่วมกันใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก ภูเขา เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและทำให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เช่น การร่วมกันพัฒนาผลผลิตของชุมชนให้มีคุณภาพหรือร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้คนรวมกลุ่มมีสัมพันธภาพที่ดีช่วยเหลือกันและช่วยงานของส่วนรวม

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังภาพที่ 2.2 ดังนี้

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย